

**Actorenanalyse voor tweede evaluatierapport
van het MOVE project**

Eindrapport

december 2002

RA/02-567

**Actorenanalyse voor tweede evaluatierapport
van het MOVE project**

Eindrapport

december 2002

RA/02-567

*Resource Analysis
Zuiderstraat 110
2611 SJ Delft
Nederland
Tel. +31 15 2191519
Fax +31 15 2124892
E-mail RA@resource.nl
www.resource.nl*

document	Actorenanalyse voor het tweede evaluatierapport van het MOVE project; eindrapport
versie	eindrapport
auteur(s)	Klaas de Groot
paraaf	
bestand	P:\Projecten\MOVE-Act\5 Output\51 Rapporten\rapport move 0576-eindrapport.doc
pagina's	36
datum	16/12/02
screenener	Harm Albert Zanting
paraaf	
datum	16/12/02

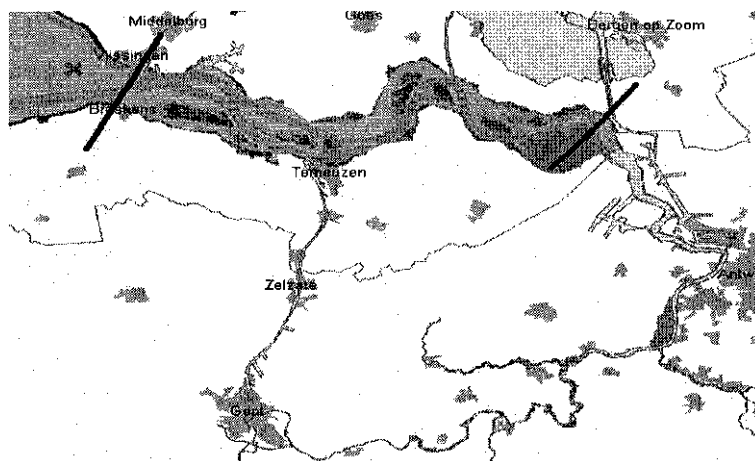
Inhoud

Inhoud.....	i
1 Inleiding.....	1
1.1 Het Schelde-estuarium	1
1.2 Verruiming van de vaargeul in de Westerschelde	1
2 Probleemformulering en doelstelling.....	3
3 Werkwijze	5
4 Inventarisatie van de actoren.....	7
4.1 Overzicht actorenveld	7
4.2 Beeldvorming van actoren over effecten	9
5 De informatiebehoefte op orde	13
5.1 Inleiding.....	13
5.2 De enquête	13
5.2.1 A. Algemene informatie.....	14
5.2.2 B. Informatiebehoefte.....	15
5.2.3 C. Beeldvorming.....	19
5.2.4 D. (on)Zekerheden.....	20
5.2.5 E. Presentatie.....	20
6 Conclusies en aanbevelingen	23
7 Samenvatting	31
8 Referentielijst	33
Bijlage A Lijst met actoren voor de enquêteronde	A-1
Bijlage B Enquêteformulier.....	B-1

1 Inleiding

1.1 Het Schelde-estuarium

Het Schelde-estuarium (zie figuur 1) is een dynamisch systeem dat als gevolg van menselijke ingrepen en exogene invloeden, in de loop der tijd, vele veranderingen heeft doorstaan.

Figuur 1 Het Schelde-estuarium en de geografische afbakening van de Westerschelde (Langetermijnvisie Schelde estuarium, 2001)

Het estuarium is een aaneengesloten gebied (35.000 ha exclusief de zijrivieren) met bijzondere natuurwaarden. Binnen Europese en mondiale context telt het estuarium zeldzame landschappen en biotopen, waaronder de brak- en zoetwater slikken en schorren. De vermenging van zoute en zoete wateren binnen de waterkolom vormen de basis van bijzondere levensgemeenschappen. Naast de ecologische waarde heeft het Schelde estuarium een zeer hoge economische waarde. De Scheldehavens vormen één van de belangrijkste economische polen in de Benelux. Ook veiligheid is een belangrijk thema waarmee rekening gehouden dient te worden bij de besluitvorming rond de ontwikkelingen in het gebied van het Schelde estuarium.

De complexiteit van de besluitvorming wordt verder verhoogd door het grote aantal economische belangen die naast de scheepvaart aan het water en het omringende gebied verbonden zijn. Deze zijn o.a. recreatie, infrastructuur, landbouw, (schelpdier)visserij en zandwinning (Langetermijnvisie Schelde-estuarium, 2001). Veranderingen in het systeem zullen daarop invloed uitoefenen.

De belangen hebben een sterk internationaal karakter, niet alleen door de uiteenlopende functies die Vlaanderen en Nederland hebben gegeven aan de gebieden in het Schelde estuarium, maar ook omdat de Schelde een grensoverschrijdend stroomgebied kent dat begint in Frankrijk en via Wallonië, Vlaanderen en Nederland uitmondt in de Noordzee.

1.2 Verruiming van de vaargeul in de Westerschelde

Omdat het Schelde estuarium de Scheldehavens verbindt met de Noordzee is het vanuit economisch oogpunt belangrijk dat de vaargeul op een diepte gebracht/gehouden wordt waarmee de toegankelijkheid van de havens gewaarborgd is. Reeds vanaf de jaren '70 worden daarom baggerwerkzaamheden uitgevoerd ter plaatse van de natuurlijke drempels in de vaargeul in de Westerschelde. In de jaren '80 heeft Vlaanderen Nederland verzocht de haven van Antwerpen beter bereikbaar te maken voor grote zeeschepen vanwege een verwachte

explosieve groei in de containerscheepvaart. Dit verzoek leidde in 1995 tot een verdrag over de verruiming van de vaargeul in de Westerschelde (Verdieping 48'- 43'- 38')¹.

Voor een dergelijke ingreep wordt normaliter een milieu effect rapportage (MER) uitgevoerd. Echter, de Nederlandse regering heeft destijds, omwille van "goed nabuurschap", een noodwet opgesteld waardoor de MER plicht verviel en alle benodigde vergunningen in één keer werden geregeld (werkgroep Schelde-estuarium).

Daarbij zijn afspraken gemaakt over de compensatie van natuurverlies als gevolg van de verruiming en over het monitoren van de morfologische, chemische en biologische effecten. Dat laatste omdat onduidelijk was wat de effecten van een verruiming van de vaargeul zouden zijn op de fysica en de biologie en daarmee op de natuurlijkheid, de toegankelijkheid en de veiligheid van het gebied. Dit monitoringprogramma is in 1996 gestart en heeft de naam MOVE gekregen; **M**onitoring **V**erruiming Westerschelde.

De doelstellingen van MOVE, zoals beschreven in rapport 2 paragraaf 2.2. (MOVE, 1997) zijn als volgt:

- Het verzamelen van gegevens voor en het onderzoeken van de gevolgen van de verruiming 48'-43';
- Het verzamelen van gegevens voor het evalueren van het nieuwe bagger -, stort - en zandwinbeleid;
- Het signaleren van ontwikkelingen in het fysisch, biologisch en chemisch systeem.

Het project wordt uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van Rijkswaterstaat Directie Zeeland. De uitwerking van meetgegevens die nodig zijn voor de monitoring is door de Directie Zeeland uitbesteed aan het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) en onderzoeksbureaus.

Voor het monitoren van veranderingen in het systeem is een referentiesituatie gedefinieerd op basis van gegevens die in 1994 zijn verzameld. Aan de hand van de referentiesituatie is in een vroeg stadium een aantal hypothesen uitgewerkt voor de mogelijke effecten van de verruiming van de vaargeul in de Westerschelde in daaropvolgende periode van 25 jaar. Aan de hand van de meetgegevens worden de hypothesen getoetst.

In 1997 is Vlaanderen begonnen met uitvoering van de verruimingswerkzaamheden in de vaargeul in de Westerschelde en is besloten dat het MOVE project in 2006 haar eindrapportage op zou leveren. Ook zal het MOVE project tussentijdse evaluatierapporten publiceren. Het tweede evaluatierapport verschijnt in 2003.

Het MOVE project heeft in 1999 haar eerste evaluatierapport (MOVE 4) gepubliceerd. Daarin wordt een studie gedaan naar de morfologie en biologie van de Westerschelde in de verslagperiode, gerekend vanaf het begin van de verruimingswerken. Met de resultaten is het bagger- en stortbeleid geëvalueerd en wordt advies gegeven voor bijstelling van dat beleid. Er is gebruik gemaakt van veldmetingen en inzet van modellen. Geconcludeerd werd dat de waarnemingsperiode op dat moment nog niet lang genoeg was geweest om op basis van de meetuitkomsten harde uitspraken te doen. De opgetreden veranderingen toonden geen significante afwijkingen ten opzichte van de veranderingen in het watersysteem voordat de laatste verruiming had plaatsgevonden. Die resultaten pleitten niet voor aanpassen van het beleid.

---

¹ Dit programma houdt in dat schepen met een diepgang van 48 voet in één getij vanuit zee de Antwerpse zeesluizen kunnen bereiken; dat schepen met een diepgang van 43 voet in één getij vanuit Antwerpen de zee kunnen bereiken; en dat schepen met een diepgang van 38 voet getij-onafhankelijk van en naar Antwerpen kunnen varen (Waterspiegel no. 5, mei 2000).

2 Probleemformulering en doelstelling

De gegevens die tot op heden door het MOVE project zijn verzameld worden voor het tweede evaluatierapport geanalyseerd om trends en ontwikkelingen te signaleren en de gevolgen te bepalen die deze ontwikkelingen hebben op het watersysteem van de Westerschelde en de daaraan gerelateerde gebruiksfuncties.

Het rapport ondersteunt de Directie Zeeland van Rijkswaterstaat bij het evalueren en mogelijk aanpassen van de bagger-, stort en zandwinstrategie. Met het evaluatierapport wordt verder beoogd de opdrachtgever meer kennis over het watersysteem te verstrekken en zodoende meer inzicht te bieden in wat de gevolgen van de verruiming 48'-43'-38' zijn voor de Westerschelde. Op basis van die kennis kunnen beleidskeuzes gemaakt worden voor de toekomst (bijv. een verdere verruiming van de vaargeul). In het evaluatierapport 2003 worden geen scenario's doorgerekend van toekomstige ontwikkelingen, wel mogen bestaande ontwikkelingen geëxtrapoleerd worden. De Directie Zeeland heeft voor het evalueren en eventueel bijstellen van het huidige bagger en stortbeleid voornamelijk technisch/wetenschappelijke informatie nodig om mogelijke ongewenste effecten te onderkennen die het meergeulenstelsel van de Westerschelde in gevaar brengen.

De verwachting is dat de resultaten van het MOVE project ook een belangrijke rol kunnen gaan spelen in andere processen die op dit moment worden voorbereid. Deze zijn onder andere het maken van een Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA) en het opstellen van een Strategisch Milieu Effect Rapport (S-MER) om de besluitvorming voor een mogelijke verdere verruiming van de vaargeul voor te bereiden. De voorbereiding van deze politiek en maatschappelijk zeer gevoelige studies wordt uitgevoerd door proSes

Door de projectgroep MOVE wordt een zo objectief mogelijke weergave van de huidige kennis en de onzekerheden nagestreefd. De verwachting is dat de gepresenteerde resultaten door veel betrokkenen bestudeerd zullen worden en dat de informatie wordt gebruikt om standpunten ten opzichte van de verruiming van de vaargeul in de Westerschelde en de mogelijke effecten daarvan te onderbouwen dan wel bij te stellen. Mogelijk leidt dat tot het innemen van een aangepaste positie in het debat rond een verdere verruiming. Aan de andere kant kunnen de resultaten aanleiding geven tot het ondernemen van acties om negatieve effecten van de laatste verruiming te mitigeren of te compenseren.

Omdat het tweede evaluatierapport naar verwachting door veel verschillende actoren² gebruikt zal worden is het essentieel om te weten wat die actoren verwachten van het rapport. Daarbij is de inhoud, de vormgeving en de communicatie over de rapportage van belang. Tot welk detailniveau willen de actoren toegang hebben, welke disciplines dienen toegelicht te worden, welke onzekerheden zitten in de analyses, hoe kan voorkomen worden dat onzekerheden op verschillende manieren geïnterpreteerd worden, hoe toegankelijk moet de geboden informatie zijn en hoe zorg je er voor dat alle actoren bekend raken met de resultaten. Allemaal aspecten die van belang zijn bij het uitwerken van en communicatie over het evaluatierapport. Als bekend is welke behoefte en verwachting de actoren hebben dan kan het evaluatierapport daar goed op afgestemd worden. Waar niet aan de verwachtingen voldaan kan worden, daar kan het rapport in ieder geval toelichten waarom dat niet gebeurt.

Om een goed beeld te kunnen krijgen van de informatiebehoefte van de actorgroep heeft Resource Analysis in opdracht van de projectgroep MOVE een actorenanalyse uitgevoerd. Het doel van de actorenanalyse is:

"Het in kaart brengen, karakteriseren, en analyseren van de actoren (hun visie en belang, informatiebehoefte, inzicht in denkproces, etc.) die invloed ondervinden van het MOVE evaluatierapport 2003 om zo door anticipatie, op basis van een analyse van de verzamelde

---

² Een actor wordt gedefinieerd als een handelende eenheid, waarbij de nadruk wordt gelegd op het feit dat deze eenheid een persoon kan zijn, maar ook een collectief zoals een institutie of een organisatie (Intomart, 1999).

informatie en aanbevelingen die daaruit voortvloeien, een rapport te kunnen schrijven dat beter voldoet aan de bestaande informatiebehoeften (qua onderbouwing, formulering, compleetheid, manier van presenteren, etc.)".

Vragen die voor de analyse beantwoord moeten worden, zijn:

1. Welke actoren ondervinden mogelijk effecten van de verruiming van de vaargeul van de Westerschelde?
2. Welke doelen streven de actoren na?
3. Wat is de informatiebehoefte (type informatie, detailniveau, manier van presentatie) om hun doelen te bereiken?
4. Zijn de actoren bekend met het MOVE project en op welke manier verwacht men dat het evaluatierapport in de bestaande informatiebehoefte zal voorzien?
5. Op welke manier willen de actoren de resultaten gebruiken die gepresenteerd worden in het evaluatierapport?
6. Wat is de visie/verwachting van de actoren over de effecten van de verdieping?

Voor de actorenanalyse wordt onderscheid gemaakt tussen het studiegebied van het MOVE project dat beperkt is tot het watersysteem van de Westerschelde en het studiegebied van dit onderzoek. Voor het studiegebied van deze actorenanalyse kan geen scherpe geografische afbakening gegeven worden omdat het om alle actoren gaat die effecten ondervinden van die verruiming. Dat beperkt zich niet enkel tot het watersysteem zelf.

3 Werkwijze

Om binnen deze studie de gewenste resultaten te behalen zijn de volgende stappen genomen:

1. Identificeren van alle mogelijk relevante actoren (of actorengroepen);
2. Analyseren van de informatiebehoefte van de actoren op basis van de verzamelde publicaties, rapporten, krantenartikels en internetsites;
3. Selecteren van de voor deze opdracht meest relevante actoren;
4. Enquêteren van de geselecteerde actoren om aanvullende gegevens te verzamelen;
5. Analyseren van de resultaten van de enquêtes; nader identificeren van de rol van en informatiebehoefte bij relevante actoren;
6. Bespreken van de aanbevelingen met het projectteam dat het tweede evaluatierapport zal opstellen;
7. Opstellen van het eindrapport van de studie.

Ad 1. Voor deze studie is gekozen om in eerste instantie een inventarisatie te maken van de betrokken actoren. Hiertoe is niet alleen gebruik gemaakt van beschikbare publicaties en rapporten (zie referentielijst), maar is ook informatie verzameld via internet. Op internet is gezocht in de archieven van lokale, regionale en nationale dagbladen en in de webpagina's van betrokken actoren. Daarnaast is gebruik gemaakt van de verslagen van de vaste Kamercommissies voor Verkeer en Waterstaat en voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij van de Tweede Kamer der Staten Generaal.

Ad 2. Bij het zoeken naar informatie is geprobeerd om de zes vragen die aan het eind van het tweede hoofdstuk worden gegeven zo volledig mogelijk te beantwoorden. Daarbij is gebleken dat met name de informatie die beschikbaar is op internet een belangrijke meerwaarde had. Mede omdat deze informatie over het algemeen zeer actueel is.

Aan de hand van de beschikbare informatie is een eerste analyse gemaakt van de informatiebehoefte van betrokken actoren. Op basis hiervan zijn vervolgstappen in dit onderzoek gedefinieerd.

Ad 3. Gebleken is dat weinig informatie gevonden kon worden over de informatiebehoefte (inhoud, vormgeving en stijl) van de geïdentificeerde actoren. De publicaties, artikels en verslagen bieden informatie over de positie die de actoren innemen in de discussie over de verruiming van de vaargeul in de Westerschelde. Ook wordt verwezen naar mogelijke negatieve effecten van die verruiming. Maar, de verzamelde informatie heeft geen inzicht geboden in de verwachtingen die men heeft over het MOVE project en de resultaten die in het tweede evaluatierapport gepresenteerd gaan worden. Besloten is dat aanvullende informatie met behulp van een enquêteronde verzameld diende te worden. Voor de enquêteronde is op basis van de volgende criteria een nadere selectie van relevante actoren gemaakt:

- aard van de betrokkenheid bij de Westerschelde;
- doelstelling van de actor met betrekking tot de Westerschelde;
- belang van de actor in de plan- en besluitvorming over de Westerschelde;
- inschatting van de invloed van de actor in de opinievorming.

Ad 4. Met behulp van een enquête is geïnventariseerd welke informatie men verwacht / hoopt aan te treffen in het evaluatierapport, welk detailniveau van informatie de actoren nodig hebben, op welke wijze de informatie gepresenteerd moet worden en hoe de informatie het beste toegankelijk kan worden gemaakt.

Ad 5. Op basis van de verzamelde gegevens en de resultaten van de enquêteronde is een analyse gemaakt van de informatiebehoefte.

Ad 6. De resultaten van de actorenanalyse zijn omgezet in aanbevelingen richting de opdrachtgever. Deze aanbevelingen zijn in conceptvorm besproken met de projectgroep die verantwoordelijk is voor het schrijven van het evaluatierapport. Zo is bepaald of deze aanbevelingen volledig, duidelijk en uitvoerbaar zijn.

Ad 7. De bevindingen van de consultant zijn in dit eindrapport neergezet. Daarbij is zoveel mogelijk rekening gehouden met het feit dat het hier gaat om een onderwerp dat maatschappelijk en politiek zeer gevoelig ligt en dat er vele verschillende (internationale en grensoverschrijdende) belangen een rol spelen.

4 Inventarisatie van de actoren

4.1 Overzicht actorenveld

In de eerste fase van dit project is een inventarisatie gemaakt van actoren die in de bestudeerde publicaties, rapporten, artikels en webpagina's in verband gebracht worden met de (effecten van de) laatste verruiming van de vaargeul in de Westerschelde. Deze actoren zijn als volgt onderverdeeld in actorgroepen die vanuit verschillende posities in de maatschappij betrokken zijn bij de discussie over de verruiming:

1. Overheden

- a. Tweede Kamercommissies
  - Nederland
    - i. Vaste Kamercommissie voor Verkeer en Waterstaat
    - ii. Vaste Kamercommissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
- b. Ministeries en Administraties
  - Nederland
    - i. Ministerie van VenW (Verkeer en Waterstaat) Hoofdkantoor, DGW (Directoraat Generaal Water)
    - ii. Ministerie van VROM (Volkshuisvesting Ruimetlijke Ordening en Milieu)
    - iii. Ministerie van LNV (Landbouw, Natuurbeheer en Visserij)
    - iv. Ministerie van EZ (Economische Zaken)
    - v. Ministerie van BuZa (Buitenlandse Zaken)
  - Vlaanderen
    - vi. Kabinet van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie
    - vii. Kabinet van Leefmilieu en Landbouw
    - viii. AMINAL (Administratie Milieu, Natuur, Land- en Waterbeheer)
    - ix. AWZ (Administratie Waterwegen en Zeewezen)
    - x. VMM (Vlaamse Milieu Maatschappij)
- c. Provincies
  - Nederland
    - i. Provincie Zeeland
  - Vlaanderen
    - ii. Provincie Antwerpen
- d. Gemeenten
  - Nederland
    - i. Gemeente Borsele
    - ii. Gemeente Hontenisse
    - iii. Gemeente Hulst
    - iv. Gemeente Kapelle
    - v. Gemeente Oostburg
    - vi. Gemeente Reimerswaal
    - vii. Gemeente Sluis-Aardenburg
    - viii. Gemeente Terneuzen
    - ix. Gemeente Vlissingen
  - Vlaanderen
    - x. Gemeente Antwerpen
    - xi. Gemeente Gent
    - xii. Dorp Doel, Gemeente Beveren
- e. Waterschappen/ bekkencorités
  - Nederland
    - i. Waterschap Zeeuwse Eilanden
    - ii. Waterschap Zeeuws Vlaanderen
  - Vlaanderen
    - iii. Bekkencomité voor de Benedenschelde
    - iv. Oost Vlaamse Vereniging van Polders en Wateringen
- f. Internationaal

- i. Europese Unie
  - ii. ICBS (Internationale Commissie ter Bescherming van de Schelde)
- g. Commissies en adviesorganen
  - Nederland
    - i. proSes
    - ii. BOWS (Bestuurlijk Overleg Westerschelde)
    - iii. Nationale Havenraad
  - Vlaanderen
    - iv. Sociaal Economische Raad Vlaanderen
  - Grensoverschrijdend
    - v. RSD-Robrant (Rijn Schelde Delta - werkgroep Rotterdam-Breda-Antwerpen)

2. Bedrijven

- a. Havens
  - Nederland
    - i. Zeeland Seaports
    - ii. Nederlands Loodswezen
  - Vlaanderen
    - iii. Antwerpse Haven
    - iv. Havenbedrijf Zeebrugge
    - v. Havenbedrijf Gent
  - Internationaal
    - vi. Hessenoordnatie
- b. Baggeraars/Delfstofwinning

3. Maatschappelijke Organisaties

- a. Milieu & Natuur
  - Nederland
    - i. Zeeuwse Milieufederatie
    - ii. Zeeuws Landschap
    - iii. Vereniging Natuurmonumenten
    - iv. Stichting Natuur en Milieu
    - v. Vogelbescherming NL
    - vi. Natuurbeschermingsvereniging de Steltkluit
  - Vlaanderen
    - vii. Natuurpunt (voorheen Vzw Natuurreservaten)
    - viii. Regionale Landschappen
    - ix. Bond Beter Leefmilieu
    - x. Instituut voor Natuurbehoud
- b. Havens en scheepvaart
  - Vlaanderen
    - i. AGHA (Antwerpse Gemeenschap voor de Haven)
- c. Landbouw
  - Nederland
    - i. ZLTO (Zeeuwse Land en Tuinbouworganisatie)
    - ii. Stichting de Levende Schelde
  - Vlaanderen
    - iii. Boerenbond
- d. Vissers
  - Nederland
    - i. ZEVIBEL (Zeeuwse Visserij Belangen)
  - Vlaanderen
    - ii. Visserijcommissie Antwerpen/Vlaanderen
- e. Recreanten

- Nederland
  - i. BOD (Breed Overleg Deltawateren)
- f. Werkgeversvakbonden
  - Nederland
    - i. VNO-NCW (Verbond van Nederlandse Ondernemingen en het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond)
  - Vlaanderen
    - ii. Vlaams Economisch Verbond
- g. Werknemersvakbonden
  - Nederland
    - i. FNV (Federatie Nederlandse Vakbeweging)
  - Vlaanderen
    - ii. ABVV (Algemeen Belgisch Vakverbond)
    - iii. ACV (Algemeen Christelijk Werkersverbond)
    - iv. VSOA (Vrij Syndicaat voor het Openbaar Ambt)

4. Kennisinstituten

- a. Kennisinstituten overheid
  - Nederland
    - i. RIKZ (Rijksinstituut voor Kust en Zee)
    - ii. RIZA (Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbejeer en Afvalwaterbehandeling)
    - iii. WL (Waterloopkundig Laboratorium Delft-Hydraulics)
  - Vlaanderen
    - iv. VLIZ (Vlaams Instituut voor de Zee)
- b. Onderwijsinstellingen
  - Vlaanderen
    - i. Universitaire Instellingen Antwerpen
- c. Advies- en ingenieursbureaus

4.2 Beeldvorming van actoren over effecten

Om een goed beeld te krijgen van de beeldvorming van actoren rond de effecten van de laatste verruiming van de Westerschelde is een literatuurverkenning uitgevoerd. Publicaties, rapporten krantenartikels en webpagina's zijn gescand op informatie over de beeldvorming en op de informatiebehoefte van betrokken actoren. Het overgrote deel van de bestudeerde informatie behandelt de positie die de actoren innemen in de discussie rond een verdere verruiming van de vaargeul van de Westerschelde en in een aantal stukken wordt gerefereerd aan de schade (en mogelijke compensatie daarvan) die is veroorzaakt door de laatste verruiming.

Met behulp van de verzamelde informatie is het mogelijk om een globaal overzicht te geven van de beeldvorming van de actoren en de positie die zij innemen in de discussie. Daarbij moet wel de kanttekening gezet worden dat het overzicht is gebaseerd op beperkt onderzoek en dat resultaten met terughoudendheid behandeld moeten worden. Het materiaal dat is gebruikt geeft in veel gevallen informatie uit de "tweede hand" (bijvoorbeeld meningen die door journalisten verwoord worden in krantenartikels) en het is niet mogelijk om al deze informatie te controleren op juistheid.

In het algemeen kan gezegd worden dat het overgrote deel van de actoren wel een positie ingenomen heeft in de discussie rond de effecten van de laatste verruiming maar dat men de resultaten van een aantal onderzoeken afwacht voordat een definitief standpunt ingenomen wordt (verslagen vaste kamercommissies Tweede Kamer der Staten Generaal, BN/DeStem, 30-05-2001, BN/DeStem, 25-08-2001, Zeeuwse Courant, 17-08-2001). De onderzoeken waar aan gerefereerd wordt zijn de grensoverschrijdende S-MER, de MKBA en de resultaten van het MOVE project.

Ook wordt vanuit meerdere partijen aangegeven dat een eventuele verdere verruiming van de vaargeul in de Westerschelde niet mag plaatsvinden voordat het overeengekomen

natuurcompensatieprogramma voor de laatste verruiming is uitgevoerd. Tot op heden kon dat niet afgerond worden omdat het zeer moeilijk blijkt te zijn om buitendijkse natuur te creëren. De Europese Gemeenschap heeft de afronding van de natuurcompensatie geëist en zal er op toezien dat een verdere verruiming plaatsvindt binnen de kaders van de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Het MOVE project wordt in de bestudeerde literatuur regelmatig genoemd en wordt in uiteenlopende media door actoren aangegrepen om te onderstrepen dat er nog maar weinig duidelijk is over de effecten van de laatste verruiming. Een groot deel van de actoren geeft aan dat een lange periode van monitoring nodig is om de effecten te bepalen en om goed in te kunnen schatten of die effecten een gevolg zijn van de verruiming.

Bij de literatuurverkenning is gezocht naar informatie over de actoren die in paragraaf 4.1 zijn genoemd. De literatuurverkenning heeft niet over alle actoren afzonderlijk informatie opgeleverd, maar wel over alle actorengroepen.

Overheden

De Nederlandse **nationale overheden** hebben op dit moment nog geen formeel standpunt ingenomen (verslagen **vaste Kamercommissies Tweede Kamer der Staten Generaal**). Het is duidelijk dat binnen de uiteenlopende **politieke partijen** meningsverschillen bestaan over de verdere verruiming van de vaargeul in de Westerschelde en dat er differentiatie bestaat in de mate waarin verschillende criteria meegenomen moeten worden in de besluitvorming. Maar er bestaat op dit moment wel eenduidigheid over het feit dat geen formeel standpunt ingenomen kan worden door het **Kabinet** zolang de resultaten van de uiteenlopende onderzoeken nog niet bekend zijn.

De **Vlaamse overheid** houdt vast aan de Scheldeverdragen (BN/DeStem, 18-11-2000) en is voorstander voor dieper baggeren (BN/DeStem, 21-12-2001, 25-08-2001, 18-08-2001). De economische ontwikkeling van de Antwerpse Haven wordt zeer belangrijk geacht. In de Zeeuwse courant van 17-08-2001 wordt aangegeven dat het Vlaamse standpunt wel afhankelijk is van de uitkomst van een grensoverschrijdend S-MER en de MKBA. Een zelfde positie wordt ingenomen door het bestuur van de **stad Antwerpen** (o.a. Gazet van Antwerpen 23-12-1999, BN/DeStem, 18-08-2001). Oppositie bestaat rond de ontwikkelingen in de haven zoals de uitbreiding op de linkeroever en het Deurganckdok. De **bewoners van Doel** gebruiken alle middelen om de overheden te overtuigen dat de uitbreiding van de Antwerpse haven geen gewenste ontwikkeling is (Gazet van Antwerpen 06-09-2001, de Standaard 06-03-2001). Verruiming van de vaargeul betekent dat meer grote schepen de Antwerpse haven aan kunnen doen en uitbreiding noodzakelijk is.

De **Provincie Zeeland** en de betrokken **Zeeuwse gemeenten** en **waterschappen** zijn allen lid van het Bestuurlijk Overleg Westerschelde (**BOWS**). Dit overlegorgaan geeft in meerdere artikels duidelijk aan dat zij tegen een verdere verruiming van de vaargeul in de Westerschelde is, tenzij uit grondig onderzoek blijkt dat de verruiming geen negatieve effecten heeft (18-08-2001, BN/DeStem, jaarverslag 2001, PVDA). Dit standpunt is ingenomen vanwege de mogelijk negatieve effecten voor de chemische, morfologische en ecologische toestand van de Westerschelde. De mogelijkheid bestaat dat de laatste verruiming negatieve sociaal-economische effecten heeft (bijv. op recreatie). Een belangrijk argument is ook dat men weinig mogelijkheden ziet voor compensatie zonder ontpoldering. De Zeeuwse bevolking in het algemeen en een aantal partijen in het bijzonder (georganiseerd in de **Stichting "de Levende Schelde"**) zijn tegen ontpoldering.

In internationaal verband heeft de **Europese Gemeenschap** duidelijk aangegeven tegen een verdere verruiming te zijn zolang het natuurcompensatieprogramma voor de laatste verruiming niet volledig is uitgevoerd (21-12-2001, BN/DeStem). Daarnaast wordt in Brussel nauwlettend in de gaten gehouden of met de ontwikkelingen in het Schelde estuarium geopereerd wordt binnen het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Het MOVE project kan antwoord geven op de vraag in hoeverre een verruiming van de vaargeul in de Westerschelde van invloed is geweest op de vogelstand in het gebied en de habitat voor de soorten die door de richtlijn worden beschermd.

Bedrijven

De meeste voorstanders voor een verdere verruiming bevinden zich in de **private sector** en dan met name bij de **havenbedrijven** (meerdere artikels van verschillende kranten). Vanuit de Nederlandse havenbedrijven komen weinig signalen dat men het oneens zou zijn met een verdere verruiming en er wordt niet of nauwelijks gesproken over onderzoek dat moet worden uitgevoerd om effecten nader te kunnen bepalen. Daarentegen wordt er door het **havenbedrijf Antwerpen** een intensieve lobby gevoerd om een verdere verruiming van de vaargeul in de Westerschelde gerealiseerd te krijgen. Daarbij lopen de meningen alleen uiteen of die verruiming in een keer of geleidelijk plaats moet vinden. Beide opties zijn besproken in de Langetermijnvisie Schelde-estuarium (Langetermijnvisie Schelde-estuarium, 2001).

Aangegeven wordt dat de resultaten van het MOVE project tot op heden nog niet aan hebben kunnen tonen dat de laatste verruiming een negatief effect heeft gehad op de ecologische, chemische en morfologische toestand in de Westerschelde. Er wordt aangegeven vanuit de groep die de havens van Antwerpen representeert dat de laatste verruiming van de vaargeul in de Westerschelde een positief effect heeft gehad op de morfologische dynamiek en de ecologische diversiteit in het gebied (Belgische hoogleraar Jean-Jacques Peters, 06-03-2001, de Standaard).

Maatschappelijke organisaties

Natuur en Milieu

Aan het Bestuurlijk Overleg Westerschelde Plus (**BOWS+**) nemen ook natuur en milieuverenigingen deel. Zij hebben zich geschaard achter de uitspraak dat er geen verdere verruiming mag plaatsvinden tenzij duidelijk wordt aangetoond dat deze verruiming geen negatieve effecten heeft op de ecologische waarde van het gebied (07-10-2000, de Standaard, 09-10-2000, PZC, <http://www.zmf.nl>, etc.). Vanuit de **werkgroep Schelde-estuarium (ZMF, Natuurpunt, Bond Beter Leefmilieu, Stichting het Zeeuws Landschap)** wordt onderstreept dat de periode waarover waarnemingen plaatsvinden lang genoeg moet zijn om aan te kunnen tonen dat een verruiming geen negatieve effecten heeft. Men geeft daarbij aan dat een periode van 10 jaar (het MOVE rapport wordt verwacht in 2006) niet lang genoeg is om het verband tussen de verruiming en de veranderingen in het systeem te toetsen. Daarvoor is volgens de werkgroep een periode van minimaal 25 jaar nodig.

Vanuit de **landbouw** wordt aangegeven dat de verruiming niet ten koste mag gaan van de landbouw door bijvoorbeeld te compenseren via ontpolderen. De discussie over ontpoldering ligt gevoelig in Zeeland (15-05-2001, BN/DeStem, 29-09-2001, Volkskrant).

ZEVIBEL (Zeeuwse Visserij Belangen) geeft aan dat de kraamfunctie van het Schelde estuarium steeds kleiner wordt en dat daardoor de visvangsten afnemen (19-03-2001, BN/DeStem). Beweerd wordt dat dit het effect is van o.a. de laatste verruiming van de vaargeul in de Westerschelde maar hier wordt geen wetenschappelijke onderbouwing voor gegeven. Berichten geven in enkele gevallen aan dat de garnalenvangst juist is toegenomen sinds de laatste verruiming van de vaargeul in de Westerschelde (07-08-2001, BN/DeStem). Het feit dat de visvangst in het Schelde estuarium zou zijn afgenomen kan ook andere oorzaken hebben. De beperkingen die opgelegd worden door de toename van activiteiten in het gebied (scheepvaart, aanleggen van leidingennetwerk, etc) is daar een voorbeeld van.

Een schone Westerschelde zal een positief effect hebben op recreatie in het gebied. Dit zal zowel voor waterrecreatie als voor ecotoerisme meer kansen bieden. Het **BOD (Bond Overleg Deltawateren)** vertegenwoordigt meerdere partijen die afhankelijk zijn van de recreatie in het gebied. Het BOD is lid van het BOWS+. Deze is tegen verdere verruiming tenzij bewezen wordt dat deze geen negatieve effecten heeft (BN/DeStem, 18-08-2001).

De **werknemers en werkgeversvakbonden** komen voornamelijk in beeld als het gaat over de economische ontwikkelingen van het havengebied (15-05-2001, BN/DeStem). Het is duidelijk dat met de ontwikkeling van de haven van Antwerpen en de ontwikkeling van andere havens in het gebied grote investeringen en vele banen gemoeid zijn. Zeker de Vlaamse bonden staan in

grote lijnen achter een verdere verruiming. Ook de Nederlandse Havens die gelegen zijn aan de Westerschelde hebben baat bij een verdere verruiming. Deze verruiming is voor die havens weliswaar van minder belang omdat de afstand tot open zee kleiner is en meer schepen makkelijker in één getij de haven kunnen bereiken.

Kennisinstututen

In de bestudeerde publicaties, rapporten en krantenartikels wordt weinig gerefereerd aan de kennisbehoefte van de kennisinstututen. Wel bestaan uiteenlopende publicaties waarin wordt beschreven welke onderzoeken uitgevoerd worden en hoe deze passen in de discussie rond de effecten van de Westerschelde. Vanuit deze optiek zijn deze kennisinstututen dan ook geen vragende partij voor deze actorenanalyse maar een actorengroep die juist moet voorzien in de bestaande kennisbehoefte. Wel kan aangenomen worden dat deze kennisinstututen, afhankelijk van het onderzoek dat ze uitvoeren, zich op de hoogte moeten kunnen stellen van de resultaten van het MOVE project. Ditzelfde geldt voor advies- en ingenieursbureaus die onderzoek uitvoeren in het gebied.

De Universiteit van Antwerpen neemt in deze groep een bijzondere plaats in omdat deze instelling zich zeer actief opstelt in de discussie rond de verruiming van de vaargeul van de Westerschelde (BN/DeStem van 25-04-2002).

5 De informatiebehoefte op orde

5.1 Inleiding

Het is goed mogelijk om aan de hand van rapporten, publicaties, krantenartikels en webpagina's, een goed beeld te krijgen van de posities die de verschillende actoren (actorgroepen) innemen in de discussie over de effecten van de laatste verruiming en een mogelijke verdere verruiming van de vaargeul in de Westerschelde. In beperkte mate kan ook worden herleid welke informatiebronnen zij daarvoor gebruikt hebben en welke informatie zij nog willen hebben om hun opinie aan te scherpen of te onderbouwen. Maar deze informatie is niet voldoende om een volledig beeld te krijgen van de informatiebehoefte van actoren.

Aan de hand van de bestudeerde informatie kan onder andere niet altijd afgeleid worden of de actoren bekend zijn met het MOVE project en welke informatie zij nodig hebben om hun beeldvorming te ondersteunen. Ook kan op basis van die informatie maar deels bepaald worden welke effecten zij verwachten als gevolg van de laatste verruiming en of zij verwachten dat het MOVE project aan kan tonen of effecten direct gerelateerd zijn aan de verruiming van de vaargeul van de Westerschelde. Onduidelijk is verder of men de onderzoeksvragen en de onderzoeksmethode ondersteunt.

Ook wordt in de bestudeerde informatie niet aangegeven op welke manier men de informatie uit het MOVE project aangeleverd wil krijgen.

Met behulp van een schriftelijke enquête is de actoren gevraagd op welke manier zij betrokken zijn bij het besluitvormingsproces rond de mogelijke verruiming, of zij bekend zijn met het programma MOVE en de doelstellingen daarvan, welke verwachtingen zij hebben van de resultaten die in het evaluatierapport worden gepresenteerd en in welke mate zij het mogelijk achten dat hun meningsvorming aan de hand van de resultaten kan worden gestuurd.

Daarnaast is gevraagd op welk detailniveau zij de resultaten gepresenteerd willen zien (van complete meetreeksen tot aan een analyse op hoofdlijnen), of zij voorkeur hebben voor een gedrukt rapport of een elektronische versie op internet (of beide) en op welke manier zij de resultaten het liefst gepresenteerd zien (tabel, grafisch, tekstueel).

Op basis van de algemeen beschikbare informatie heeft in overleg met de opdrachtgever een selectie plaatsgevonden van de actoren die voor de enquête zijn benaderd. In bijlage A is deze selectie opgenomen. De enquête is als bijlage B toegevoegd aan dit rapport.

De personen die zijn aangeschreven voor het invullen van de enquête zijn gevraagd om dat voor de organisatie te doen en niet op persoonlijke titel. Of dit ook daadwerkelijk gebeurd is, is moeilijk te achterhalen. In de uitnodiging is ook aangegeven dat de mogelijkheid bestond om de enquête anoniem in te leveren. Van deze mogelijkheid is door geen van de actoren gebruik gemaakt.

5.2 De enquête

De enquête is opgesplitst in 5 delen, te weten:

- **Algemene informatie** (over de actor)
- **Informatiebehoefte** (ten aanzien van de effecten van de verruiming)
- **Beeldvorming** (over de effecten aan de hand van de resultaten van het MOVE project);
- **(on)Zekerheden** (van de resultaten van het MOVE project); en

- **Presentatie** (van de resultaten van het MOVE project)

De enquête is in totaal naar 47 actoren gestuurd. De resultaten van de enquête worden hieronder per onderdeel gepresenteerd.

5.2.1 A. Algemene informatie

Op de 47 verzonden enquêtes zijn 32 reacties binnengekomen, een respons van 68%. Met behulp van de ontvangen enquêtes wordt een vrij breed spectrum van de actoren afgedekt. Als actorgroep heeft alleen de landbouw (ZLTO en Boerenbond) niet gereageerd. De helft van alle respondenten heeft als overheid de enquête ingevuld. 7 respondenten representeren een maatschappelijke organisatie en 3 enquêtes komen van de private sector. Ongeveer de helft (11) van de Vlaamse actoren hebben de enquête ingevuld. Voor de Nederlandse actoren is de respons ruim 75 %. In grote lijnen kan de respons "evenwichtig" genoemd worden.

Binnen de actorgroepen blijken divergerende belangen te bestaan. Omdat de verschillen zo groot zijn is het niet zinvol om de antwoorden per actorgroep te aggregeren. Door het verschil in aantal respondenten binnen de vier actorgroepen zal ook het middelen van antwoorden per actorgroep geen meerwaarde hebben maar moet de analyse per actor beschouwd worden.

Bij de binnengekomen enquêtes zijn de volgende kanttekeningen/aanvullingen te maken:

1. DGG Directie Transportveiligheid heeft door tijdgebrek de enquête niet ingevuld, maar wel via de e-mail enkele steekwoorden toegestuurd. Deze zijn waar relevant meegenomen in de analyse.
2. Directie Zeeland heeft als opdrachtgever van deze studie en van het MOVE project gekozen om de enquête niet in te vullen. Hun betrokkenheid bij het opstellen van het tweede evaluatierapport zal voldoende garantie bieden voor het optimaal meenemen van de verwachtingen en wensen van de Directie.
3. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken vervult v.w.b. de Schelde Commissie slechts een coördinerende en faciliterende rol bij het totstandkomen van interdepartementaal afgestemde instructies voor internationale bijeenkomsten. De inhoudelijke invulling wordt verzorgd door andere departementen. Om die reden is door het Ministerie van Buitenlandse Zaken de enquête niet ingevuld.
4. De Provincie Antwerpen gaf aan dat zij geen bevoegdheden heeft naar de havens en economie toe en op geen enkele manier betrokken is bij beheer en beleid van de Westerschelde. Daarom is de enquête niet ingevuld door de Provincie.
5. De reactie van de Werkgroep Schelde-estuarium vertegenwoordigt het standpunt van de Zeeuwse Milieufederatie, de Stichting Het Zeeuwse Landschap, Natuurpunt en Bond Beter Leefmilieu.

In totaal zijn 24 ingevulde enquêtes ontvangen.

Het overgrote deel van de respondenten heeft zowel e-mail als Internet. Eén respondent heeft geen internet³ en 1 respondent heeft geen internet en geen e-mail⁴.

Vraag 1: Op welke manier is uw organisatie betrokken bij het beleid van de Westerschelde?

Het overgrote deel van de respondenten (18) is betrokken bij beleidsvoorbereiding en een kleiner deel ook bij de besluitvorming (13). Ook partijen zonder formeel planinstrumentarium geven aan dat zij bij de beleidsvoorbereiding betrokken zijn, maar naast de overheden geven weinig respondenten aan dat zij betrokken zijn bij de besluitvorming. Een aantal respondenten geeft aan wel een toetsende functie bij die besluitvorming te hebben.

---

³ Stichting "De Leven Schelde"

⁴ Oost Vlaamse Vereniging van Polders en Wateringen

Vijf respondenten, allen overheden, hebben ook een beheersfunctie. Negen respondenten zijn vertegenwoordiger van een publieke opinie. Dit laatste wordt met name door maatschappelijke organisaties aangegeven (landbouw, visserij, milieu en natuur (2), havens en recreatie). Ook het Vlaamse Kabinet Vlaamse Minister van Leefmilieu en Landbouw, het Kabinet van Vlaamse Minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie en de Gemeente Terneuzen geven aan een publieke opinie te vertegenwoordigen.

Vraag 2: Is uw organisatie bekend met het MOVE project.

Het overgrote deel (75%) van de respondenten, verspreid over alle actorengroepen, is bekend met het MOVE project. Een deel (5) geeft aan wel van het MOVE project gehoord te hebben. Vier daarvan zijn Vlaamse actoren. Slechts 3 respondenten geven aan niet bekend te zijn met het MOVE project (Kabinet Vlaamse Minister van Leefmilieu en Landbouw, Loodswezen en RSD-Robrant). Met name voor het Kabinet van de Vlaamse Minister van Leefmilieu en Landbouw is dat een verassend antwoord.

5.2.2 B. Informatiebehoefte

Vraag 3: Bent u op de hoogte van het verschijnen van het tweede evaluatierapport van het MOVE project.

Meer dan de helft (15) van de respondenten is op de hoogte van het verschijnen van het tweede evaluatierapport. Dit betekent ook dat een groot deel niet op de hoogte is van het evaluatierapport, of van het feit dat deze volgend jaar zal verschijnen. De groep actoren die daarvan niet op de hoogte is wordt gevormd door zowel overheden (5), bedrijven (2) als maatschappelijke organisaties (2). De verdeling tussen Vlaamse en Nederlandse actoren is hierbij ongeveer gelijk.

Het feit dat een relatief groot aantal actoren niet op de hoogte is van het voornemen om halverwege komend jaar het tweede evaluatierapport te publiceren, betekent dat actieve informatieverspreiding (vooraf en achteraf) nodig is om er voor te zorgen dat de informatie alle partijen bereikt.

Vraag 4. Zo ja, verwacht u dat het tweede evaluatierapport van het MOVE project voor uw organisatie een toegevoegde waarde heeft?

Alle partijen die aangeven bekend te zijn met het feit dat een evaluatierapport wordt gepubliceerd, verwachten dat het rapport een toegevoegde waarde zal hebben. Welke meerwaarde zij verwachten wordt hieronder aan de hand van andere vragen en antwoorden nader toegelicht.

Vraag 5. Is uw organisatie geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project?

Op twee actoren na (Loodswezen en RSD-Robrant) zijn alle respondenten geïnteresseerd in de resultaten van MOVE. DGG geeft aan op dit moment geen gebruiker te zijn van het MOVE project in de huidige opzet. Gegevens die voor het beleidsterrein relevant zijn worden elders binnen RWS/Zeeland verzameld en geïnterpreteerd. Wel is DGG geïnteresseerd in toekomstige bredere monitoringsprogramma's in het Schelde-estuarium, met name scheepvaart.

Uit de antwoorden kan opgemaakt worden dat brede interesse bestaat voor de resultaten. Daarom moet aandacht besteed worden aan brede communicatie over het evaluatierapport. Hiermee moeten ook actoren die onbekend zijn met het MOVE project of aangeven niet geïnteresseerd te zijn, uitgenodigd worden om het rapport op te vragen en te bestuderen.

Vraag 5.1. Zo ja, vanuit welke discipline is uw organisatie geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project?

De meeste respondenten geven aan dat zij vanuit meerdere disciplines geïnteresseerd zijn in de resultaten van het MOVE project. De ministeries en provincie zijn geïnteresseerd in alle aangegeven disciplines (Ecologie, Waterkwaliteit/ troebelheid, Morfologie/fysica en Nautische

aspecten) waarbij AWZ aangeeft ook geïnteresseerd te zijn in zaken rond 'algemeen beleid'. De belangenorganisaties zijn allemaal in ieder geval vanuit hun eigen discipline geïnteresseerd in de resultaten. De meeste geven aan ook interesse te hebben voor de andere disciplines. De havenbedrijven hebben een sterke interesse voor effecten op de morfologie van het gebied maar ook zij geven aan geïnteresseerd te zijn in andere effecten van de verruiming. Waterkwaliteit/troebelheid wordt het meest genoemd als discipline (19), direct gevolgd door Ecologie (18). Daarna volgen Morfologie /fysica (15) en Nautische aspecten (14).

Als specifieke discipline wordt door drie respondenten visserij genoemd (Provincie Zeeland, Gemeente Terneuzen en ZEVIBEL). Deze functie komt in vraag 5.2. terug. Ook worden veiligheid, toegankelijkheid, ontpoldering en waterberging genoemd. De vraag is in hoeverre het de taak is van het MOVE project om op de laatste onderwerpen in te gaan. Als dat niet het geval is dan zal het evaluatierapport (in de inleiding) aan moeten geven dat en eventueel waarom die onderwerpen niet uitgewerkt worden.

5.2 En vanuit welke gebruiksfuncties is uw organisatie geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project?

De vraag vanuit welke gebruiksfuncties de organisaties geïnteresseerd zijn in de resultaten van het MOVE project levert een divers beeld op. Over het algemeen is een duidelijke relatie te leggen tussen het belang van een actor en de wens dat een effect wordt doorvertaald naar een impact op een gebruiksfunctie. De nationale overheden geven aan welke functies voor hun beleidsterrein relevant zijn terwijl de provincie en de gemeenten aangeven in alle functies, behalve delfstoffen geïnteresseerd te zijn. De havenbedrijven zijn voornamelijk geïnteresseerd in de effecten op scheepvaart en veiligheid. Veiligheid (voor zover dit kan worden gezien als een gebruiksfunctie) wordt het meest genoemd (17), gevolgd door scheepvaart (16) natuur (14) en visserij (13). Bij veiligheid is het niet duidelijk of het gaat om veiligheid tegen overstroming of over de risicocontouren als gevolg van transport van schadelijke stoffen. Als vertegenwoordiger van een aantal natuur en milieu organisaties geeft de werkgroep Schelde-estuarium enkel interesse te hebben in de effecten van de laatste verruiming op natuur en veiligheid, terwijl de Vogelbescherming Nederland in alle functies geïnteresseerd is.

Een aantal actoren geeft aan geïnteresseerd te zijn in de effecten op alle gebruiksfuncties van het gebied. Deze zijn bijvoorbeeld het Kabinet van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie, AWZ en het BOWS. ProSes is in alle gebruiksfuncties behalve delfstoffen geïnteresseerd. Delfstoffen wordt het minst genoemd (4).

5.3 Welke mogelijke effecten verwacht u van de laatste verruiming van de vaargeul in de Westerschelde?

Vijf respondenten geven aan dat zij onvoldoende kennis hebben om effecten in te schatten of dat zij zich op de resultaten van MOVE zullen baseren (en zij zich daar op voorhand niet over uit willen laten in deze enquête). Al deze actoren geven aan wel geïnteresseerd te zijn in de resultaten van het tweede evaluatierapport.

LNV verwijst voor haar inschatting van ecologische en morfologische effecten naar het natuurcompensatieplan en heeft voor waterkwaliteit geen inzicht/verwachting in effecten. Het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen geeft aan dat vooralsnog geen onderbouwde uitspraken gedaan kunnen worden of effecten het gevolg zijn van de laatste verruiming of van andere ingrepen zoals de aanleg van harde oeververdedigingen. De reacties van de overige respondenten worden in onderstaande paragrafen besproken.

Geen van de respondenten verwacht positieve ecologische effecten. Wel worden veel negatieve ecologische effecten verwacht. Een aantal respondenten verwacht een verlies aan areaal intergetijdengebied, schorren, voedselrijke slikken en ondiepwatergebieden. Andere effecten die genoemd worden zijn verstarring van het systeem waardoor de dynamiek onder druk komt te staan, vermindering van de biodiversiteit en verstoring van het evenwicht in de levensgemeenschap.

Voor wat betreft morfologische effecten verwacht Stichting "De Levende Schelde" een positief effect in de vorm van een betere doorstroming. De stad Gent verwacht ook positieve effecten voor de morfologie maar heeft dit niet verder gespecificeerd. De overige geuite verwachtingen (8) zijn voor morfologie negatief. Effecten die verwacht worden zijn gewijzigd regime getijdenwerking, meer baggerwerk, onnatuurlijk sedimenttransport, afkalving platen en schorren, versteiling en verstarring, ondieper worden van de nevengeulen en risico's voor het voortbestaan van het meergeulenstelsel door het kunstmatig groot houden van de eb-schaar. Het waterschap Zeeuws Vlaanderen voorziet negatieve effecten voor de stabiliteit van de dijken.

Ook voor waterkwaliteit verwachten maar weinig respondenten positieve effecten. Het enige effect dat positief genoemd wordt door de provincie Zeeland is meer zee-invoed. Stad Gent verwacht op lange termijn wel positieve effecten, maar heeft dit niet verder gespecificeerd. Met name vermindering van doorzicht c.q. toename van de troebelheid wordt als negatief effect verwacht. Door het BOD wordt aangegeven dat zij een verslechtering van de waterkwaliteit/troebelheid verwachten en dat dit negatief zal zijn voor de recreatieve gebruiksfuncties zoals zwemmen, duikers, sportvissers en kleine watersport. Vogelbescherming Nederland verwacht ook negatieve effecten van de laatste verruiming voor waterkwaliteit en troebelheid en vertaalt dat door naar negatieve effecten voor de visetende vogels zoals de Stern.

Een positief effect dat wordt gerelateerd aan de verruiming is de verbeterde toegankelijkheid voor scheepvaart. Daar wordt direct door een aantal partijen een negatief effect aan toegevoegd. Deze is gerelateerd aan de afname van veiligheid (calamiteiten).

Een grote groep actoren, en dat zijn met name de Vlaamse overheden, geeft geen positieve of negatieve effecten aan en wacht op de resultaten van het MOVE project. Bij het schrijven van het evaluatierapport zullen de geconstateerde effecten goed onderbouwd moeten worden.

Een tweede groep heeft wel al een beeld van de negatieve of positieve effecten die de verruiming heeft of zal hebben. Aangenomen wordt dat zij die mening willen toetsen aan de resultaten van het MOVE project. Voor deze groep moet daarom ook onderbouwd worden waarom bepaalde effecten niet optreden of waarschijnlijk geen direct effect zijn van de laatste verruiming.

5.4 Op welke termijn verwacht u dat de effecten van de laatste vaargeulverruiming (1997/1998)esignaleerd kunnen worden?

Een klein deel van de respondenten verwacht dat komend jaar (2003) al effecten gesignaleerd kunnen worden. Deze zijn het BOD, de AGHA en het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen. Het overgrote deel van de respondenten denkt dat in ieder geval moet worden gewacht op de eindrapportage van het MOVE project in 2006. Vier actoren verwachten geen resultaten voor 2021. Het BOWS heeft zowel 2006 als 2021 aangegeven en andere partijen zeggen 10-15 jaar na de laatste verruiming (2008-2013). Volgens de Werkgroep Schelde-estuarium is het weinig zinvol hierover te speculeren. Deskundigen zijn het daarover niet eens, dus een uitspraak van "leken zou enkel gebaseerd zijn op hoop of vrees". Opvallend is dat de havenbedrijven eerder resultaten verwachten dan andere actorgroepen.

Duidelijk is dat de meningen in ieder geval zeer uiteen lopen en dat het evaluatierapport zorgvuldig om moet gaan met het uitspreken van de verwachting dat een verandering in het systeem een effect is van de laatste verruiming van de vaargeul. Als een dergelijke observatie of conclusie niet duidelijk onderbouwd wordt dan zullen de partijen de resultaten op uiteenlopende manieren interpreteren.

6. Bent u op de hoogte van de resultaten (conclusies en bevindingen) van het MOVE programma tot nu toe?

Zes respondenten zijn niet op de hoogte van de conclusies en bevindingen van het MOVE project tot nu toe (PC, VMM, Stad Gent/Havenbedrijf Gent, Zeeland Seaports en AGHA). Gebleken is dat de overheden goed op de hoogte zijn van de resultaten. Het is natuurlijk

mogelijk dat de persoon die de enquête heeft ingevuld het MOVE project niet kent, maar dat men verder binnen de organisatie wel bekend is met de resultaten. Aan de andere kant kan dit ook betekenen dat het MOVE project actoren actiever moet uitnodigen om kennis te nemen van de resultaten. Dit kan door artikels te schrijven in bladen die door de actoren gelezen worden of door bijvoorbeeld vaker presentaties te geven tijdens congressen of symposia. Ook voor de verspreiding van de waardevolle kennis die opgeslagen zal liggen in het tweede evaluatierapport is het belangrijk om die externe uitwisseling te stimuleren.

6.1 Zo ja, wat zijn volgens u de belangrijkste resultaten?

Het grootste deel van de respondenten die aangeven op de hoogte te zijn van de resultaten concluderen dat de periode van monitoring te kort is om de effecten van de laatste verruiming voldoende in kaart te brengen en om te bepalen of de veranderingen in het systeem daadwerkelijk het gevolg zijn van de laatste verruiming.

Voorstanders van een verruiming van de vaargeul geven aan dat er nog geen negatieve effecten zijn vastgesteld die het directe resultaat zijn van de laatste verruiming. Tegenstanders van de verruiming zeggen dat het te vroeg is om vast te stellen dat er geen negatieve effecten zijn en dat er ook geen aanwijzingen zijn om te stellen dat de (negatieve) voorspellingen niet uitkomen. Er bestaat duidelijk een behoefte aan meer houvast, maar men verwacht niet dat het evaluatierapport die houvast nu al geeft.

Het BOD is van mening dat de hogere stroomsnelheden, troebeler water en een afname van de visstand een direct effect zijn van de laatste verruiming en dat dit in het evaluatierapport geconcludeerd zal worden. De werkgroep Schelde-estuarium geeft aan dat metingen die op hun verzoek zijn verricht naar stroomsnelheden, aangeven dat er sprake is van verhoogde stroomsnelheden.

6.2 Op welke manier heeft u kennis genomen van deze resultaten?

De meeste respondenten die bekend zijn met het MOVE project geven aan dat zij door middel van de eerder verschenen MOVE rapportage op de hoogte zijn gehouden. Ook blijkt de informatiestroom via vergaderingen te verlopen en gebeurt dat in mindere mate via nieuwsbrieven, kranten of regionale televisie. Aangezien het overgrote deel van de geselecteerde actoren bekend is met het MOVE project lijkt het ook niet nodig om extra aandacht te besteden aan het communiceren van de resultaten van het MOVE project in het algemeen. De partijen die de informatie nodig hebben weten het te vinden.

Aan de andere kant blijkt door de antwoorden op vraag 3 dat maar de helft van de actoren op de hoogte is van het feit dat het evaluatierapport volgend jaar uitkomt.

Het blijkt dat men weet dat het MOVE project bestaat en dat men de vorderingen in grote lijnen gevolgd heeft maar dat de meeste actoren de rapportage nog niet uitgebreid bestudeert hebben. Mogelijk komt dit door het feit dat de meeste actoren er van uit gaan dat nog maar weinig geconcludeerd kan worden door de korte onderzoeksperiode die gepasseerd is.

7. Indien u voorgaande MOVE rapporten heeft gelezen, wat is daarvan uw indruk?

Over het algemeen zijn de actoren die MOVE rapporten hebben gelezen tevreden over de inhoud en de presentatie. Kwalitatief hoogstaand, goed onderbouwd, informatief en duidelijk. Wel wordt aangegeven dat de publicaties zeer voorzichtig zijn geformuleerd en dat ze inhoudelijk niet zo veelzeggend zijn omdat er nog maar zo weinig bekend is.

8. Zijn er onderwerpen die u verder uitgewerkt wilt zien in het tweede MOVE evaluatierapport en die u tot nu toe hebt gemist in de eerder verschenen MOVE rapporten?

Een aantal respondenten (5) geeft aan dat zij specifieke onderwerpen tot nu toe hebben gemist in de MOVE rapportage en dat zij die graag verder uitgewerkt willen zien in het tweede evaluatierapport.

8.1 Welke?

- Het doorvertalen van de impact van effecten op gebruiksfuncties in het gebied;
- Het evalueren van de prognose waarop de huidige bagger- en stortstrategie is gebaseerd;
- Gegevens over de salinitiet en troebelheid;
- Het beschikbaar maken van langdurige meetgegevens via internet of op cd-rom en het integreren van de langjarige gegevensreeksen die beschikbaar zijn over de getijverschillen en hoogwaterstanden bij stormomstandigheden;
- Doorvertalen van de impact van effecten voor vogels.

Bij het analyseren van deze aanvullende behoeften moet goed gekeken worden naar de taak- en doelstelling van het MOVE project. Voor het doorvertalen van effecten naar de impact op sociaal-culturele, economische en ecologische (zoals op vogels) aspecten is uiteenlopende expertise nodig. De vraag is of die expertise binnen het MOVE project aanwezig is (of zou moeten zijn). Er bestaat wel een duidelijke behoefte aan het doorvertalen van effecten naar impacts. Als dat in het evaluatierapport niet of maar in beperkte mate gebeurt dan moet in de rapportage aangegeven worden waarom dat zo is.

9. Voor het MOVE project is gekozen om hypothesen op te stellen voor mogelijke morfologische, chemische en biologische ontwikkelingen. Wat vindt u van deze benadering?

Voor de benadering bestaat draagvlak bij het overgrote deel van de actoren. Twee actoren zeggen geen mening te hebben en alleen het BOD geeft aan de benadering slecht te vinden, maar licht dat niet toe. Een kanttekening is dat de naam 'hypothese' niet juist is omdat het niet gaat om een wetenschappelijke theorie die getoetst wordt, maar om het toetsen van een voorspelling die gemaakt is op basis van interpretatie van reeds opgetreden veranderingen. Dat neemt niet weg dat de gekozen methode werkbaar is.

Volgens de Vogelbescherming Nederland moet in de rapportage duidelijk aangegeven worden hoe de werkelijke situatie zich verhoudt ten opzichte van de hypothese en wat de oorzaak zou kunnen zijn van het verschil. Als dat niet aangegeven kan worden door de nog maar betrekkelijk korte duur van het onderzoek dan moet dat toegelicht worden om te voorkomen dat men verkeerde conclusies trekt.

5.2.3 C. Beeldvorming

10. Verwacht u dat het tweede evaluatierapport (2003) mede bepalend zal zijn voor de meningsvorming van uw organisatie?

Hierop is door 21 actoren een antwoord gegeven. 3 actoren (loodswezen, vogelbescherming Nederland en de Universiteit van Antwerpen) zeggen dat ze niet verwachten dat de resultaten medebepalend zullen zijn terwijl 5 actoren (voornamelijk overheden) aangeven dat ze verwachten dat de resultaten dat wel zullen zijn. Door 13 actoren is 'misschien' als antwoord ingevuld. Deze terughoudendheid is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat men twijfels heeft over de mate waarin het project nu al aan kan tonen of het systeem verandert en vooral of die veranderingen het gevolg zijn van de laatste verruiming. De onderzoeksperiode is daarvoor volgens veel actoren nog te kort.

10.1 Zo ja, welke informatie verwacht u dat het tweede evaluatierapport zal geven die mede bepalend is voor de meningsvorming van uw organisatie?

De partijen die aangeven dat hun meningsvorming mede afhankelijk is van de informatie die in het evaluatierapport staat, verwachten dat antwoord gegeven wordt op de vraag of zich al dan niet veranderingen voordoen in het estuarium als gevolg van de laatste verruimingswerken.

Daarnaast wordt door de respondenten aangegeven dat ze verwachten informatie aan te treffen over:

- de zandbalans, spreiding sediment, stabiliteit zeeweringen;
- de impact van de verruiming op natuurwaarden langs de Schelde (zowel NL als Vlaanderen); impact op regime en getijdenwerking van de Schelde;
- de impact op functies (MKBA-input); en
- de ontwikkelingen in Hydrodynamica, Ecologie en Morfologie in relatie tot veranderingen in het profiel en dat de stortstrategie wordt geëvalueerd.

10.2 Zo nee, kunt u redenen aangeven waarom u verwacht dat de gegevens van het tweede evaluatierapport geen / weinig invloed zal hebben op de meningsvorming binnen uw organisatie?

Het Loodswezen en het BOD geven aan dat niet de juiste onderzoeksvragen zijn gesteld. Dit wordt niet nader toegelicht. Daarnaast wordt door enkele actoren aangegeven dat zij met name door de korte onderzoeksperiode en/of de mate van onzekerheden in de resultaten niet verwachten dat de resultaten die het tweede evaluatierapport presenteert invloed zullen hebben op hun meningsvorming.

In de rapportage is het dus van belang uitgebreid aandacht te besteden aan die onzekerheden. Mede door het grote aantal actoren dat bij vraag 10 'misschien' heeft ingevuld blijkt dat er veel twijfel bestaat over de status die de resultaten hebben. Zorgvuldige onderbouwing van resultaten en uitgebreide beschrijving van de onzekerheden voorkomt dat verkeerde conclusies getrokken worden. De onderbouwing moet er ook toe leiden dat behaalde resultaten ook daadwerkelijk geaccepteerd worden en dat niet alle resultaten op voorhand worden verworpen omdat de onderzoeksperiode te kort is geweest.

5.2.4 D. (on)Zekerheden

11. Verwacht u dat in het tweede evaluatierapport van het MOVE project de effecten van de laatste verruiming met grote zekerheid zullen worden aangetoond?

De antwoorden op vraag 11 geven duidelijk aan dat een groot deel van de actoren gereserveerd is ten opzichte van de resultaten die nu al gepresenteerd kunnen worden. Het overgrote deel van de actoren acht het onwaarschijnlijk dat effecten van de laatste verruiming op ecologie/natuur, morfologie/fysica en waterkwaliteit met grote zekerheid kunnen worden aangetoond.

Het Gemeentelijk Havenbedrijf Gent, het Gemeentelijk havenbedrijf Antwerpen en de AGHA zijn optimistisch over de mate waarin effecten van de laatste verruiming met zekerheid aangegeven kunnen worden. Onduidelijk is over welke effecten dat gaat.

Het Havenbestuur Brugge-Zeebrugge en Zeeland Seaport geven aan dat ze verwachten dat gedeeltelijk de effecten op ecologie/natuur, morfologie/fysica en waterkwaliteit aangetoond kunnen worden. Opvallend is dat het met name de havenbedrijven zijn die aangeven dat effecten met grote zekerheid aangetoond zullen worden.

Ook het BOD verwacht dat de effecten gedeeltelijk of waarschijnlijk aangetoond kunnen worden.

5.2.5 E. Presentatie

12. Welk detailniveau hoopt u aan te treffen in het tweede evaluatierapport van het MOVE project?

Veel respondenten hebben hier meerdere voorkeuren aangegeven. Maar 7 actoren hebben aangegeven prijs te stellen op het toegankelijk maken van alle basisgegevens. Deze zijn de Gemeente Terneuzen, het Havenbedrijf Gent, het Havenbedrijf Antwerpen, het Havenbestuur Brugge-Zeebrugge, de Werkgroep Schelde-estuarium, Vogelbescherming Nederland en de Universiteit Antwerpen. Deze actoren geven met het overgrote deel van de respondenten aan dat zij ook behoefte hebben aan een interpretatie van de gegevens, een beschrijving van de kwalitatieve onzekerheden en een analyse op hoofdlijnen. Opvallend is dat de overheden over het algemeen geen behoefte hebben aan toegang tot alle basis gegevens, maar wel een interpretatie daarvan, het doorvertalen naar effecten en een analyse op hoofdlijnen.

13. Aan welk format van de rapportage geeft u de voorkeur?

Het grootste gedeelte van de respondenten geeft aan voorkeur te hebben voor een elektronische rapportage gecombineerd met een gedrukt rapport. Er is geen verband te leggen tussen voorkeur en de groep actoren waartoe men behoort. Alleen het havenbedrijf Gent geeft aan voldoende te hebben aan een elektronisch rapport. 6 respondenten geven de voorkeur aan 'een gedrukt rapport'. Veel respondenten stellen naast een gedrukt rapport ook een elektronisch rapport op prijs. Daarmee is niet beantwoord of zij dit rapport op cd-rom willen ontvangen of dat het voldoende is als zij het rapport via een internetsite kunnen downloaden.

14. Op welke manier moet het rapport resultaten presenteren?

Voor de presentatie van de gegevens bestaat een duidelijke voorkeur voor een combinatie van grafieken, figuren en stukken tekst. De behoefte aan illustraties/strips/foto's wordt enkel door twee respondenten aangegeven. Opgemerkt wordt dat het 'voorop moet staan dat de rapportage puur objectief is'. Als strips, illustraties en foto's gebruikt worden dan moet men zich daarbij afvragen in hoeverre deze een objectief beeld geven van de werkelijkheid. Ook moet om die reden zorgvuldig omgegaan worden met kleurgebruik bij het maken van figuren en grafieken.

15. Hoe moet de rapportage er uit zien?

Als voorkeur wordt zowel een wetenschappelijke publicatie als een publieksvriendelijke brochure aangegeven. Een aantal actoren geeft beide aan als voorkeur. Ook hier is geen relatie te leggen tussen actorgroep en aangegeven voorkeur. Gekozen kan worden voor een publieksvriendelijk brochure om de belangrijkste resultaten en conclusies te verspreiden. De brochure moet de lezer uitnodigen om ook de wetenschappelijke publicatie op te vragen en te gebruiken.

16. Welke schrijfstijl heeft uw voorkeur?

Er bestaat nauwelijks voorkeur voor een publieksvriendelijke krantenschrijfstijl. Voor een zakelijk wetenschappelijke schrijfstijl bestaat evenveel voorkeur als voor een populistische / populair wetenschappelijke schrijfstijl.

Dit wijst wederom op een meerwaarde van het uitbrengen van zowel een wetenschappelijke publicatie als een brochure.

17. Heeft u nog andere opmerkingen / suggesties die volgens u van belang zijn voor het opstellen van het tweede evaluatierapport?

Bij de laatste vraag wordt nogmaals benadrukt dat het evaluatierapport objectief moet zijn en de beleidsmakers dient te ondersteunen. Voorkomen moet worden dat het een opiniërend rapport wordt.

6 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies:

In deze studie is gebruik gemaakt van een media-analyse, een literatuurverkenning, een enquête en een workshop. Op basis van het daarmee ontstane inzicht kan geconcludeerd worden dat een aantal actoren een sleutelrol vervult in de discussie rond de verruiming van de vaargeul van de Westerschelde. Dat zijn de actoren waarvan de informatiebehoefte mede sturend moet zijn voor het uitwerken van het tweede evaluatierapport. Deze actoren, hun rol in het debat rond de (effecten van) de verruiming van de vaargeul en hun standpunt in dat debat worden hieronder kort beschreven:

1. **Vaste Kamercommissies van Verkeer en Waterstaat en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.** De rol van deze commissie is het toezien op de uitvoering van de huidige verdieping en voorbereiden van het besluitvormingsproces in de Tweede Kamer voor een eventuele verdere verruiming van de vaargeul van de Westerschelde. Op dit moment nemen zij daarover als kamercommissies nog geen formeel standpunt in. Zij wachten de resultaten af van het MOVE project, het Strategisch MER, de Maatschappelijke Kosten Baten Analyse en het interactieve proces dat door proSes wordt uitgevoerd. De deelnemende politieke partijen hebben op dit moment uiteenlopende meningen over de verruiming. Hun informatiebehoefte gerelateerd aan het MOVE project is kennis nemen van de effecten die de laatste verruiming van de vaargeul hebben veroorzaakt. Op aanraden van de projectgroep zijn de kamercommissies niet gevraagd om de enquête voor de actorenanalyse in te vullen. Reden hiervoor is de politieke gevoeligheid van het onderwerp in combinatie met de fase waarin het MOVE project zich op dit moment bevindt.
2. **Het Vlaams Parlement** is als besluitvormer een belangrijke actor. Zij is in die betrokkenheid dan ook geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project en het tweede evaluatierapport. De media en literatuuranalyse heeft uitgewezen dat het Vlaams Parlement positief staat ten opzicht van een verdere verruiming van de vaargeul omwille van de economische ontwikkeling in het havengebied van Antwerpen. Het definitieve standpunt hangt desalniettemin af van de resultaten van zowel het MOVE project, als de proSes-onderzoeken en activiteiten.
3. **De Directie Zeeland van Rijkswaterstaat** heeft aan het RIKZ de opdracht verleend om het MOVE project uit te voeren. Aan de hand van de resultaten wordt het bagger- en stortbeleid voor het onderhoud van de vaargeul geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. De Directie is verantwoordelijk voor het beheer van de vaargeul en neemt geen politiek standpunt in. Mede daarom heeft de Directie als opdrachtgever gekozen om de enquête voor de actorenanalyse niet in te vullen. De Directie maakt deel uit van de projectgroep en is direct betrokken bij de inhoudelijke verzorging van het evaluatierapport.
4. **De Technische Schelde Commissie (TSC)** is een grensoverschrijdend ambtelijk overleg over het beheer van de Schelde. In opdracht van de Nederlandse en Vlaamse overheid is door het TSC de Lange Termijn Visie Schelde-estuarium opgesteld. Vanuit hun rol als beheerder, adviseren zij in de voorbereiding van het Vlaamse en Nederlandse beleid gerelateerd aan de Schelde. Vanuit die positie zijn zij geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project omdat hiervan een sterke sturende werking uit kan gaan voor de ontwikkelingen in het gehele Schelde estuarium.
5. **De Administratie Waterwegen en Zeewegen (AWZ)** van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap is de beheerder van de bevaarbare waterwegen in Vlaanderen en is in die functie ook verantwoordelijk voor het bevaarbare deel van de Schelde in Vlaanderen. De studie heeft als inzicht opgeleverd dat AWZ voorstander is voor een verdere verruiming van de vaargeul maar dat deze beslissing wel zal moeten afhangen van de resultaten van MOVE, het Strategisch MER en de MKBA.
6. **Het Bestuurlijk Overleg Westerschelde (BOWS)** is een bestuurlijk overlegorgaan en neemt beslissingen ten aanzien van het beleid voor de Westerschelde. Zij stuurt de

uitvoering van het actieplan en toetst belangrijke nieuwe plannen/ontwikkelingen in het Westerscheldegebied aan het Beleidsplan. Bij het BOWS is een groot aantal overheden betrokken die een direct belang hebben bij de ontwikkelingen in het gebied. Om het beleid optimaal af te stemmen op de wensen van betrokken partijen en de kansen en knelpunten die de Westerschelde biedt is goede informatie over het gedrag van het watersysteem essentieel. Input van het MOVE project is voor de besluitvorming dan ook van groot belang. Het BOWS is in principe tegen een verdere verruiming. Dit standpunt kan, afhankelijk van de resultaten van het MOVE project, het Strategische MER en de MKBA, bijgesteld worden. Het natuurcompensatievraagstuk van de laatste verruiming en belangen van andere gebruiksfuncties zoals landbouw en recreatie spelen in de besluitvorming een belangrijke rol.

7. De **Werkgroep schelde Estuarium** is een grensoverschrijdend overleg tussen Milieubeschermingsorganisaties. Zij kunnen een belangrijke rol spelen in het beïnvloeden van de publieke opinie en in de inspraakprocedures die onderdeel uit gaan maken van de besluitvorming. De Werkgroep is tegen een verdere verruiming tenzij aangetoond wordt dat de laatste verruiming geen negatieve effecten heeft en de natuurcompensatieprogramma's gerealiseerd worden.
8. Ook de **Antwerpse Haven** is een belangrijke actor. Deze is van mening dat het MOVE project aan zal tonen dat de laatste verruiming geen negatieve en naar verwachting zelfs positieve effecten zal hebben. De Antwerpse Haven heeft een sterke lobbygroep die het draagvlak voor een verdere verruiming bij de Vlaamse overheid tracht te verbreden.

Naast deze actoren moeten ook journalisten en kranten zoals BN/DeStem, de PZC, De Standaard en de Gazet van Antwerpen genoemd worden als belangrijke actoren als het gaat om het beïnvloeden van de publieke opinie. Hiermee moet in het communicatieplan voor de presentatie van het tweede evaluatierapport rekening gehouden worden. Deze kunnen bijvoorbeeld actief betrokken worden bij het informeren van de actoren over de behaalde resultaten.

Algemene conclusies die getrokken kunnen worden op basis van de actorenanalyse zijn:

- De meeste actoren hebben formeel of informeel een standpunt ingenomen, maar veel daarvan wachten voor het innemen van een definitief standpunt, de resultaten van de studies af (MKBA, S-MER, MOVE). Dit betekent dat de resultaten van MOVE een belangrijke rol (gaan) spelen in de beeld- en besluitvorming
- Het MOVE project is bekend onder actoren, het overgrote deel heeft via rapporten, artikels of bijeenkomsten kennis genomen van de doelstelling, opzet van het onderzoek en de resultaten.
- De actoren zijn minder goed op de hoogte van het verschijnen van het tweede evaluatierapport.
- Duidelijk is dat alle actoren geïnteresseerd zijn in de resultaten van het MOVE project en dat deze gebruikt zullen worden voor het onderbouwen of bijstellen van de door hen ingenomen standpunten.
- De verwachting is dat met dit tweede evaluatierapport nog niet veel resultaten gepresenteerd kunnen worden. Daarvoor is volgens het overgrote deel van de actoren de onderzoeksperiode te kort.
- Ondanks de korte onderzoeksperiode en daaraan gerelateerd onzekerheden verwacht men dat het rapport wel een toegevoegde waarde zal hebben. Tevens zijn zij er zich van bewust dat er nog veel onzekerheden zullen zijn en dat het gevaar bestaat dat dit gepaard gaat met (te) grote interpretatievrijheden.
- Er bestaan uiteenlopende verwachtingen over het tijdstip waarop effecten wel aangetoond kunnen worden. Dit loopt uiteen van 2006 (einde MOVE project) tot 2021 (25 jaar na de start van MOVE).

- Er is breed draagvlak voor de wijze waarop het MOVE project is opgezet. Daaronder vallen zowel de onderzoeksvragen, de hypothesebenadering en de onderzoeksmethoden die voor het monitoringprogramma gebruikt worden.

Aanbevelingen:

De aanbevelingen zijn opgesplitst naar 6 verschillende aspecten die voor het evaluatierapport van belang zijn:

- Compleetheid
- Gevoeligheden
- Wetenschappelijk zwakke punten
- Hypothesen
- Schrijfstijl en presentatie
- Timing en informatievoorziening

Per aspect wordt besproken welke conclusies en aanbevelingen direct uit de actorenanalyse voortkomen. Deze aspecten zijn ook besproken tijdens een workshop met de projectgroepen van de actorenanalyse en het tweede evaluatierapport. De belangrijkste aanbevelingen die uit die workshop naar voren zijn gekomen worden kort samengevat, waarna voor een aantal aspecten nog een aanvullend advies van de consultant volgt.

Compleetheid

Resultaten actorenanalyse

- Voor alle disciplines bestaat evenveel interesse en het grootste deel van de sleutelactoren geeft aan geïnteresseerd te zijn in alle disciplines.
- Er bestaat bij de actoren een duidelijke behoefte aan een doorvertaling van veranderingen in het systeem naar effecten op gebruiksfuncties.
- Vertaling naar effecten op gebruiksfuncties werd door de actoren in vorige rapportages gemist.

Discussie met projectgroep

Het evaluatierapport moet wetenschappelijk zuiver zijn. De projectgroep stelt voor om een korte systeembeschrijving op te nemen in de rapportage waarin de samenhang tussen de verschillende onderdelen van het systeem duidelijk gemaakt worden. Vervolgens kan de rapportage van gegevens over de verschillende onderdelen (disciplines) geordend worden op basis van de systeembeschrijving. Waar mogelijk worden van de systeemkenmerken de trends aangegeven die zich de laatste jaren hebben voorgedaan. Bij ordening van de rapportage volgens de gebruiksfuncties is het moeilijk om de wetenschappelijke aanpak te handhaven. Daarom zal een beschouwend hoofdstuk toegevoegd worden waarin de consequenties (en onzekerheden) van de wetenschappelijke resultaten per gebruiksfunctie worden besproken.

Op deze manier wordt twee keer samenhang aangebracht. Eerst in de systeembeschrijving en tot slot aan de hand van de gebruiksfuncties.

Uitsluitend voor de evaluatie van het bagger- en stortbeleid zal - op basis van de resultaten en de onderkende veranderingen in het systeem - een nadere interpretatie van de meetgegevens worden gegeven.

Op basis van de resultaten en de onderkende veranderingen in het systeem zal het bagger en stortbeleid van de Directie Zeeland geëvalueerd worden.

De doorvertaling van de gemeten ontwikkelingen in het watersysteem naar gebruiksfuncties is op grond van de huidige meetreeks (3 jaar) niet op een wetenschappelijk verantwoorde manier mogelijk. Het evaluatierapport zal dat dan ook niet expliciet moeten doen.

Het rapport moet voor de actoren, ondanks de wetenschappelijke presentatievorm, goed leesbaar zijn. De informatie die voor de verschillende gebruiksfuncties relevant is moet eenvoudig terug te vinden zijn.

Aanvullend advies

Er zit een groot verschil tussen de verwachting van de actoren en wat binnen de mogelijkheden en het takenpakket van MOVE project ligt. Daarom moet zorgvuldig gecommuniceerd worden dat die doorvertaling niet door MOVE gemaakt wordt en dat die ook voor 2006 niet verwacht moet worden.

De status van de doorvertaling op hoog abstractieniveau moet goed toegelicht worden. Daarbij is het van belang om aan te geven waar kennislacunes bestaan en waar mogelijk te verwijzen naar andere bekende informatiebronnen. Het is niet de taak van MOVE om een uitgebreide inventarisatie te maken van mogelijke bronnen.

Gevoeligheden

Resultaten actorenanalyse

- Het evaluatierapport moet objectief zijn en niet opiniërend.
- Onzekerheden moeten goed aangegeven worden. Onder de actoren bestaat de angst dat "halve zekerheden" (mis-)bruikt zullen worden in de discussie rond de verruiming.
- Voorkomen moet worden dat gegevens een eigen leven gaan leiden. Dit wijst op de noodzaak om zorgvuldig om te gaan met ruwe gegevens.

Discussie projectgroep

Zoals al bij het kopje compleetheid is aangegeven moet het tweede evaluatierapport wetenschappelijk zuiver zijn.

Binnen het MOVE project wordt een kwaliteitstoets uitgevoerd op de afzonderlijke onderdelen van het onderzoek. Voorgesteld wordt om voor het waarborgen van de objectiviteit en het verbreden van het draagvlak voor de resultaten, het evaluatierapport ook als geheel te laten reviewen door onafhankelijke wetenschappers.

Vlaamse partijen zien het MOVE project voornamelijk als Nederlands instrument; er is geen input van Vlaamse kant en weinig coördinatie met het monitoringprogramma aan Vlaamse zijde van de grens. Daarom moet onderzocht worden of het mogelijk is om een internationale review plaats te laten vinden. Er moet goed nagedacht worden over de opdracht die aan de reviewers wordt meegegeven.

Als de objectiviteit van het rapport door een externe review gewaarborgd wordt kan de rapportage ook gebruikt worden als instrument voor rapportage richting de Europese Commissie.

Voor wat betreft de onzekerheden wordt aangegeven dat de tijdreeksen nog niet lang genoeg zijn en onvoldoende basis bieden voor het maken van zinvolle trendanalyses voor de systeemkenmerken. Mogelijk vormen de meetgegevens voor de waterstanden hierop een

uitzondering en kunnen voorzichtige uitspraken gedaan worden over waargenomen trendbreuken.

Zolang zinvolle trendanalyses niet mogelijk zijn, kunnen er geen wetenschappelijk gefundeerde "voorspellingen" gedaan worden over het gedrag van het systeem en mogelijke veranderingen in de toekomst. Het aangeven van verwachtingen zonder een wetenschappelijke onderbouwing wordt door actoren snel gezien als opiniërend en komt de objectiviteit niet ten goede.

Wel moet aandacht besteed worden aan het informeren van de actoren over wat in 2006 wel verwacht kan worden aan trendanalyses.

Voor het presenteren van de resultaten kan een congres georganiseerd worden. Tijdens het congres kan tekst en uitleg gegeven worden over het rapport, maar ook over wat niet in het rapport staat. Actoren kunnen dan reageren op het document en vragen stellen over wat zij missen in het document. Een congres en directe interactie met de actoren kan ook waardevolle informatie opleveren voor de opbouw en inhoud van nieuwe rapportages.

Aanvullend advies

Als een review plaatsvindt dan moet dat duidelijk gecommuniceerd worden naar de lezers van het document. Dit geldt ook voor het informeren van de lezers over de kwaliteitsborging die altijd al plaatsvindt op de onderzoeksonderdelen.

Door het overgrote gedeelte van de actoren wordt al aangegeven dat zij geen "harde" resultaten verwachten omdat zij inzien dat de meetperiode daarvoor nog te kort is. Dat trendanalyse nog niet mogelijk is voor de meeste systeemkenmerken zal ook niet als grote verrassing komen.

Toegelicht moet worden dat het ontbreken van trendanalyses niet betekent dat er geen veranderingen in het systeem zijn opgetreden of alsnog verwacht kunnen worden.

Wetenschappelijk zwakke punten

Resultaten actorenanalyse

- Er bestaan grote verschillen in de verwachtingen die de actoren hebben voor wat betreft de status van de resultaten en de analyse. De status van resultaten moet zorgvuldig toegelicht worden om:
  - te voorkomen dat het niet kunnen leggen van een relatie wordt uitgelegd als het niet bestaan van die relatie.
  - te voorkomen dat effecten die wel al aangetoond kunnen worden "ondersneeuwen" in het algemene beeld dat resultaten pas in 2006 gepresenteerd kunnen worden.

Discussie projectgroep

Onzekerheden moeten goed aangegeven worden in het evaluatierapport. Om het belang van die onzekerheden goed te onderkennen moet een analyse gemaakt worden van het risico dat daardoor fouten worden gemaakt in de trendanalyse en de problemen die kunnen ontstaan in het daaruit voortkomend beleid.

Aanvullend advies

Er zijn niet alleen wetenschappelijk zwakke punten. Er is draagvlak voor de onderzoeksvragen, de hypothesaanpak en de onderzoeksmethoden. Dit draagvlak en de wetenschappelijk sterke punten moeten in de rapportage gebruikt worden om de acceptatie van de resultaten te stimuleren.

Hypothesen

Resultaten actorenanalyse

- Er is breed draagvlak voor de gekozen methodiek. Daar moet actief gebruik van worden gemaakt. Daarom zal waar mogelijk goed onderbouwd moeten worden waarom verwachte veranderingen (hypothesen) in het watersysteem zich niet voordoen of waarom die niet gerelateerd kunnen worden aan de laatste verruiming.

Discussie projectgroep

Zinvolle trendanalyses zijn niet mogelijk door de korte meetperiode. Ook de waarnemingen in het veld zijn nog onvoldoende om de hypothesen te evalueren. Er bestaat bij de deskundigen wel de behoefte om die hypothesen bij te stellen op grond van nieuwe wetenschappelijke inzichten. Dit gebeurt in principe in het onderliggende hypothesedocument. Hierin worden de hypothesen kritisch beschouwd. Alleen als blijkt dat de hypothesen significant aangepast moeten worden (bijstelling > 5- 10%) dan zal dat ook vermeld en toegelicht moeten worden in het evaluatierapport. Daarin zal duidelijk aangegeven moeten worden dat de bijstelling gebeurt op nieuwe wetenschappelijke inzichten en niet op basis van meetresultaten.

Aanvullend advies

De hypotheseaanpak heeft een breed draagvlak. Bij het aanpassen van die hypothesen moet zorgvuldig gecommuniceerd worden waarom dat gebeurt, zodat het draagvlak niet afneemt. De indruk kan gewekt worden dat het onderzoek en wellicht de onderzoeksvragen om de verkeerde redenen herschreven worden. Een probleem daarbij is dat men niet op de hoogte is van het denkmodel waarop de hypothesen aan het begin van het MOVE project zijn uitgewerkt. Hierdoor is terugkoppeling niet mogelijk. Dit maakt het lastiger om een aanpassing van de hypothesen goed te onderbouwen.

Schrijfstijl/presentatie

Resultaten actorenanalyse

- De actoren die bekend zijn met de MOVE rapportage hebben daar een goede indruk aan over gehouden.
- Er bestaat behoefte aan een presentatie van gegevens in zowel tekststukken als in beeldend materiaal (grafieken, figuren).
- De eventuele onzekerheden moeten goed in de figuren aangegeven worden zodat deze niet zonder de toelichtende tekst een eigen leven kunnen gaan leiden en verschillend geïnterpreteerd worden.
- Er bestaat weinig behoefte aan strips, illustraties en foto's. Het gebruik daarvan wordt afgeraden omdat deze vaak suggestief zijn en het beeld van een objectief rapport niet ten goede komen.
- Het grootste gedeelte van de respondenten geeft aan voorkeur te hebben voor een elektronische rapportage gecombineerd met een gedrukt rapport.
- Er bestaat een behoefte om toegang te hebben tot de basisgegevens. Dit kan via internet of op cd-rom.

Discussie projectgroep

Over het aantal pagina's dat het evaluatierapport moet hebben bestaat nog geen overeenstemming. De leesbaarheid van het document (en dus de mate waarin het door besluitvormers wordt gelezen) wordt beter bij minder pagina's (20-40) terwijl voor een goede onderbouwing meer pagina's gewenst zijn. De materie staat het ook niet toe om de resultaten

samen te vatten in een managementsamenvatting van ongeveer 2 pagina's. Daarmee zou te veel belangrijke informatie verloren gaan. Voorgesteld wordt om uit te gaan van een document van rond de 50 pagina's waarmee een aantrekkelijke presentatie verzorgd wordt. De presentatievorm moet uitnodigend zijn voor de besluitvormers (als voorbeeld van aantrekkelijke presentatie is de LTV Schelde-estuarium genoemd). Benadrukt is dat popularisering geen infantilisering is. Geen "Jip-en-Janneke-taal", maar op hoog niveau blijven schrijven in een taal die aanspreekt en die de doelgroepen begrijpen.

Een tweede punt van discussie is tot op welk niveau het MOVE project de ruwe gegevens al beschikbaar wil stellen. Als gegevens gepresenteerd worden die nog niet geïnterpreteerd en geanalyseerd zijn, dan bestaat het gevaar dat de gegevens een eigen leven gaan leiden. Interpretaties die dan door de verschillende actoren worden gemaakt moeten vervolgens achteraf onderzocht en eventueel bijgesteld worden. Dit kan tegengestelde interpretaties opleveren in het debat.

Openbaarheid van gegevens is wettelijk geregeld en op basis van de bestaande verplichtingen zal bepaald worden hoe met de gegevens omgegaan wordt.

De wijze waarop de resultaten worden gepresenteerd speelt een belangrijke rol bij de acceptatie van de resultaten. Vorm en inhoud moeten daarom veel aandacht krijgen. De documenten die zijn uitgewerkt voor de LTV Schelde-estuarium worden genoemd als documenten die goed ontvangen zijn door de actoren en die bijgedragen hebben aan het checken van draagvlak, ondanks de gevoelige onderwerpen die daarin aan de orde komen.

Aanvullend advies

Het niet toegankelijk maken van gegevens kan wantrouwen in de hand werken. Het is daarom belangrijk dat goed duidelijk gemaakt kan worden waarom de basisgegevens niet volledig openbaar zijn. Vertrouwen kan belangrijk verbeteren als er wel mogelijkheden zijn om gezamenlijk met deskundigen de gegevens te raadplegen, waarbij het deskundig advies over de interpretatie onmiddellijk bij de hand is.

Timing/informatievoorziening

Resultaten actorenanalyse

- Bijna alle actoren geven aan interesse te hebben in de resultaten. Toegang tot het rapport moet laagdrempelig zijn. Naast het verspreiden van gedrukte exemplaren kan de beschikbaarheid van een elektronische versie op internet daaraan bijdragen.
- Een brochure kan gebruikt worden om breed te communiceren dat het evaluatierapport gepubliceerd wordt/is.
- Veel actoren geven aan dat ze prijs stellen op een populistisch / populair wetenschappelijke beschrijving van de resultaten in een overzichtelijke brochure.
- Een relatief grote groep is niet op de hoogte van de resultaten van het MOVE project. Als door het MOVE project belang gehecht wordt aan een brede verspreiding van de resultaten, dan moeten andere media gebruikt worden om informatie over het tweede evaluatierapport te communiceren.
- De toegang tot rapporten kan veel eenvoudiger gemaakt worden. Op dit moment kan alleen op de website van het Schelde Informatie Centrum informatie gevonden worden, maar ook daar is de informatie voorziening zeer oppervlakkig. De samenvattingen van de rapporten zijn zeer beknopt en rapporten kunnen niet gedownload worden.

- Voor breed gebruik van resultaten moeten meer communicatieactiviteiten ondernomen worden (artikels, website RIKZ, website Schelde Informatie Centrum, Workshops, etc.).

Discussie projectgroep

Een brochure wordt niet gezien als een toegevoegde waarde omdat de materie zich slecht nog verder laat samenvatten. Een communicatieplan wordt geschreven waarmee de actoren actief geïnformeerd zullen worden over het verschijnen van het tweede evaluatierapport.

Aanvullend advies

Met het niet produceren van een brochure zal voorbij gegaan worden aan deze wens van de actoren. De vraag is of met het publiceren van een goed leesbaar document met een beperkt aantal pagina's niet al wordt beantwoord aan de behoefte van de actoren; kort en bondige informatievoorziening.

Het gevaar van een brochure is dezelfde als met een managementsamenvatting. De presentatie van gegevens kan niet voldoende onderbouwd worden. Het gevaar bestaat dat de brochure op verschillende manieren geïnterpreteerd wordt. Het is denkbaar om een "folder" uit te geven waarin het bestaan van het evaluatierapport bekend gemaakt wordt, zonder conclusies te vermelden. Dit zou bij het maken van het communicatieplan kunnen worden overwogen.

7 Samenvatting

In opdracht van het Rijksinstituut voor Kust en Zee is door Resource Analysis een actoren analyse uitgevoerd voor het MOVE project. Het MOVE project verzamelt gegevens om te onderzoeken wat de gevolgen zijn van de laatste verruiming van de vaargeul in de Westerschelde. Aan de hand van die gegevens en resultaten wordt het nieuwe bagger -, stort - en zandwinbeleid geëvalueerd en waar nodig aangepast. Het Move project is gestart in 1996 en zal in 2006 haar eindrapportage opleveren. Het RIKZ voert het MOVE project uit in opdracht van de Directie Zeeland van Rijkswaterstaat.

In 2003 komt het tweede evaluatierapport uit. Deze actorenanalyse is uitgevoerd met als doelstelling om de actoren die invloed ondervinden van het MOVE evaluatierapport 2003 in kaart te brengen, te karakteriseren en hun informatiebehoefte te analyseren. De verzamelde informatie en de resulterende aanbevelingen dragen bij aan het beter beantwoorden aan die informatiebehoefte bij de uitwerking van het rapport.

Voor de actorenanalyse is gebruik gemaakt van een media-analyse (kranten, internetpagina's), een literatuurverkenning (wetenschappelijke publicaties en rapporten) en een enquêteronde. Met de enquêteronde zijn de resultaten van de media-analyse en de literatuurverkenning getoetst en uitgediept.

Met behulp van de actorenanalyse is een overzicht verkregen van de positie die de actoren innemen in de discussie rond de verruiming van de vaargeul. Daarnaast is geïnventariseerd:

- of de actoren bekend zijn met het MOVE project,
- of de actoren verwachten dat het MOVE project gegevens op zal leveren die van belang zijn in de discussie
- welke informatie de actoren nodig hebben om hun standpunt bij te stellen of aan te scherpen en
- hoe de actoren de informatie gepresenteerd willen zien.

Op basis van het voortschrijdend inzicht tijdens de actorenanalyse zijn actoren geselecteerd die een zeer belangrijke rol spelen in de discussie rond de verruiming. Daar dient bij de informatievoorziening rekening mee gehouden te worden. Deze zijn:

Actor	Rol	Standpunt over verruiming
Vaste kamercommissies V&W, LNV	Toetsen uitvoering huidige beleid en besluitvoorbereiding	Geen formeel standpunt voordat de resultaten van studies ⁵ bekend zijn.
Vlaams Parlement	Besluitvoorbereiding en besluitvorming Vlaanderen	Voor een verdere verdieping maar de uiteindelijke beslissing daarover is afhankelijk van de studieresultaten.
Directie Zeeland van Rijkswaterstaat	Beheer vaargeul en opstellen van bagger en stortbeleid	Geen politiek standpunt, bijstellen van beleid als het voortbestaan van het meergeulenstelsel in gevaar komt.
Technische Schelde Commissie (TSC)	grensoverschrijdend ambtelijk overleg voor beheer van de Schelde	Geen politiek standpunt, belangrijk forum voor het bespreken van standpunten en uitwisselen informatie.
Administratie voor Waterwegen en Zeewezen, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (AWZ)	Beheerder van de bevaarbare wateren in Vlaanderen	Voor verruiming, maar standpunt is afhankelijk van de resultaten van de studies.

⁵ Naast het MOVE project spelen ook de resultaten van het Strategische MER en de Maatschappelijke Kosten-Baten Analyse een belangrijke rol.

Actor	Rol	Standpunt over verruiming
Bestuurlijk Overleg Westerschelde (BOWS)	Overleg van uiteenlopende bestuurslagen rond de ontwikkeling van de Westerschelde	Tegen een verdere verruiming, tenzij resultaten aantonen dat er geen negatieve effecten zijn.
Werkgroep Schelde estuarium	Vertegenwoordiger van de belangen van natuur	Tegen verruiming, tenzij met zekerheid gezegd kan worden dat er geen negatieve effecten zijn.
Antwerpse Haven	Economische ontwikkeling, belangen bedrijfsleven	Voor een verdere verruiming mogelijk in fases afhankelijk van resultaten onderzoek; belangrijke lobbygroep.

Op basis van de verzamelde informatie kunnen een aantal conclusies getrokken worden.

- De meeste partijen hebben formeel nog geen definitief standpunt ingenomen en wachten de resultaten van de gerelateerde studies af.
- Het MOVE project is bekend onder de actoren, maar het verschijnen van het tweede evaluatierapport is nog niet bij alle actoren bekend.
- Er bestaat een brede interesse voor resultaten en de actoren dichten de resultaten een belangrijke rol toe bij hun beeldvorming. Ook het tweede evaluatierapport zal daarom een grote toegevoegde waarde hebben.
- Onduidelijk is voor de actoren wat de status zal zijn van de resultaten in het tweede evaluatierapport. Verwacht wordt dat onvoldoende conclusies getrokken kunnen worden om beslissingen op te baseren. De verwachting wanneer die uitspraken over de effecten wel gedaan kunnen worden is verschillend. Veel actoren verwachten in 2006 resultaten van het MOVE project terwijl anderen niet verwachten dat dat voor 2021 zal/kan gebeuren.
- Er bestaat een breed draagvlak voor de aanpak van het MOVE project. Dit geldt voor zowel de onderzoeksvragen, de hypothesebenadering als de onderzoeksmethoden.

Aanbevelingen die uit de actorenanalyse voortkomen en zijn besproken met de projectgroep van de actorenanalyse en de schrijvers van het tweede evaluatierapport kunnen als volgt samengevat worden.

De rapportage zal wetenschappelijk zuiver zijn. Bij de opbouw van het rapport zijn de systeemkenmerken (disciplines) sturend. Er zal een zeer globale analyse gemaakt worden van de mogelijke effecten die de waargenomen veranderingen in het systeem kunnen hebben op de gebruiksfuncties. Daarbij wordt gestreefd naar een overzichtelijke presentatie van gegevens die van belang kunnen zijn voor een nadere analyse van die effecten en de risico's die onzekerheden in de evaluatie met zich mee brengen voor de analyse.

De Hypothesebenadering heeft een breed draagvlak en moet gebruikt worden om draagvlak voor de resultaten op te bouwen. Op basis van de huidige meetreeks kunnen voor de meeste disciplines geen zinvolle trendanalyses gemaakt worden. Wel is gebleken door nieuwe wetenschappelijke inzichten dat de hypothesen niet in alle gevallen voldoen en wellicht bijgesteld moeten worden. Als die bijstelling groot is dan moet hierover goed gecommuniceerd worden richting de actoren om te voorkomen dat het draagvlak voor de aanpak afbrokkelt.

Het evaluatierapport zal een wetenschappelijke publicatie zijn. Om de leesbaarheid van het document te verbeteren en de toegang tot het rapport laagdrempelig te maken moet gekozen worden voor een populistisch/wetenschappelijke schrijfstijl. Veelvuldig gebruik van beeldend materiaal kan die leesbaarheid vergroten. Het beeldend materiaal mag geen negatieve invloed hebben op het beeld van objectiviteit. Het document zal niet te veel pagina's omvatten (± 50) en de presentatie moet aantrekkelijk zijn zodat ook besluitvormers uitgenodigd worden om het document te lezen. Daarnaast moet een goed communicatieplan zorgdragen voor een brede bekendheid van het tweede evaluatierapport.

8 Referentielijst

Geraadpleegde literatuur:

- Ast, J.van, Interactief Watermanagement in Grensoverschrijdende Riviersystemen, Delft, 2000
- BELEIDSBRIEF, Mobiliteit en Openbare Werken, Beleidsprioriteiten 2001-2002, ingediend door de heer Steven Stevaert, minister vice-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie (30 oktober 2001)
- De Schelde Nieuwsbrief, Schelde Informatie Centrum (nr. 24, aug. 2000, Vlaanderen en Nederland: twee druppels water. Over de rol van cultuurverschillen in het beheer van de Schelde)
- Hoof, S. van, Gelijense, B., Werkplan communicatieproject Lange termijnvisie Schelde-estuarium, LTV, uitvoeringsperiode januari 2000-januari 2001, januari 2000
- Infomagazine Departement Leefmilieu N° 5 en Infrastructuur MEI 2000, VERDIEPING van de SCHELDE (48'-43'-38'-programma)
- Intomart, Actorenanalyse Vlaanderen LTV, in opdracht van RWS-DZL, Middelburg, januari 1999
- Intomart, Actorenanalyse Vlaanderen, i.o.v. RWS-DZL, Middelburg, januari 1999
- Intomart, Op weg naar een Langetermijnvisie Westerschelde, i.o.v. RWS-DZL, Middelburg, februari 1998
- Intomart, Rapportage interne discussie rapport Oostwest, i.o.v. RWS-DZL, Middelburg, November 1997
- Intomart, Visie op de Westerschelde en het Rapport Oostwest, i.o.v. RWS-DZL, Middelburg, februari 1997
- Leemhuis-Stout, ir. J.M. Consultatie Schelde-estuarium: bevindingen en beschouwingen, rapportage uitgebracht aan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, Den Haag, oktober 2001.
- Meierink, S.V., Conflict Cooperation on the Scheldt River Basin, Delft, 1998
- Min. Van Verkeer & Waterstaat - Directie Zeeland, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Langetermijnvisie Schelde-estuarium, januari 2001
- Min. Van Verkeer & Waterstaat - Directie Zeeland, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Toelichting bij de Langetermijnvisie Schelde-estuarium, januari 2001
- Proses, intern Memo van Harry van Huut aan het proSes-team betreffende de ordening van maatschappelijk organisaties, belanghebbende organisaties en opdrachtgevende overheden (versie 3), juni 2001.
- Samenvattingen van:
  - o MOVE 1: 'De toestand van de Westerschelde aan het begin van de verdieping 48'/43', beschrijving van trends in de fysische, biologische en chemische toestand'. Rapport RIKZ-97.049, ISBN 90-369-3412-5.
  - o 'Aanpak van het beoordelen van de effecten van de verdieping 48'/43' ' Nota NWL-97.62;
  - o MOVE 2: 'Beoordeling van de effecten van de verruiming 48' - 43', Plan van aanpak - rapport 2' augustus 1998.
  - o MOVE 3: 'Monitoring van de effecten van de verruiming 48' - 43', voortgangsrapportage periode 1997-1998, rapport 3' Nota AXW-99.005, april 1999.

- 'Monitoring van de effecten van de veruiming 48' - 43', Werkdocument met betrekking tot chemie en biologie, periode 1997 en 1998 (behorend bij voortgangsrapportage rapport 3).
  - MOVE 4: 'Monitoring van de effecten van de veruiming 48' - 43', Een eerste evaluatie van de bagger- en stortstrategie. Rapport 4' Rapport RIKZ-99.019, juli 1999.
  - MOVE 5: 'Monitoring van de effecten van de veruiming 48'-43', beschrijving van de fysische toestand van de Westerschelde t/m 2000. Rapport 5 Rapport RIKZ/2001.023
  - MOVE 6: 'Monitoring van de effecten van de veruiming 48/43', samenvatting van de ontwikkelingen in de Westerschelde (tussenstand 2000). Rapport 6 Rapport RIKZ/2001.025
- Strubbe, ir. J., Het verdrag inzake de veruiming van de Westerschelde in Historisch Perspectief, Artikel in Water nr. 85, Antwerpen, 1995
  - Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, dossier 26980, nrs. 3, 4, 5
  - Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, dossier 26980, nrs 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14
  - Velzen, drs. J van, Psychologische en sociologische aspecten bij de evoluties in het Schelde-Bekken (Scoop-lezing in het kader van het 4^e internationale Scheldesymposium op 26/27 februari 1998 in de Hogeschool Zeeland in Vlissingen), Middelburg, 1998
  - Water nr. 85, de waterverdragen van Vlaanderen, november - december 1995
  - Weerd, G. v.d., Retrospectieve analyse MOVE t.b.v. informatiestrategie, TNO-TPD, Delft, 01-06-99
  - Winder, B. Memo t.b.v. verspreiding MOVE 2001, jan 2002

Geraadpleegde Internetpagina's:

Kranten/dagbladen/tijdschriften

- <http://www.bndestem.nl> (Brabants Nieuwsblad de Stem)
- <http://www.pzc.nl> (Provinciale Zeeuwse Courant)
- <http://www.devolkskrant.nl>
- <http://www.nrc.nl>
- <http://www.gva.be> (Gazet van Antwerpen)
- <http://www.standaard.be>
- <http://viwc.lin.vlaanderen.be/water/> (Tijdschrift Water)

Overheden

- <http://www.minvenw.nl> (ministerie van Verkeer en Waterstaat)
- <http://minlnv.nl> (Ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij)
- <http://minvrom.nl> (Ministerie van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieu)
- <http://www.lin.vlaanderen.be/> Departement van Leefmilieu en Infrastructuur)

Milieuorganisaties

- <http://www.zmf.nl> (Zeeuwse Milieu Federatie)

- <http://www.rsdelta.nl> (Rijn Schelde Delta programma)
- <http://www.antwerpennoord.be> (natuurpunt Antwerpen Noord)
- <http://www.snm.nl> (Stichting Natuur en Milieu)

Kennismakelaars

- <http://www.waterland.net>
- <http://www.natuurnet.nl> (Natuurnet - Kennismakelaar)
- <http://www.nieuwsbank.nl> (Nieuwsbank - Kennismakelaar)
- www.waterbodems.nl

Kennisinstituten

- <http://www.nirov.nl> (Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting)
- <http://www.scheldenet.nl> (Schelde Informatie Centrum)
- <http://www.riza.nl> (Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling)
- <http://www.rmno.nl> (Raad voor Ruimtelijk, Milieu en Natuuronderzoek)
- <http://viwc.lin.vlaanderen.be> (Vlaams Integraal Wateroverleg Comité)

Diversen

- <http://www.doel2020.yucom.be/> (informatie over de gemeente Doel)

Bijlage A Lijst met actoren voor de enquêteronde

	contactpersoon	functie	Deelge- nomen	
Overheden				
Ministeries NL				
1	Ministerie van Ven W	Dhr. K. Polderman	Plaatsvervangend Directeur, DGG- Directie Transportveiligheid	Nee
2	DGW	Dhr. K. de Villeneuve	Secretaris TSC, Lid Kernteam LTV	Nee
3	Directie Zeeland	Dhr. Broeders	HID	Nee
4		Dhr. A. de Jong	Secretaris PC	Ja
5	Ministerie van LNV	Dhr. L.J. Brand	Dir. Z-W	Ja
6	Ministerie BuZa	Mevr. De Geus	vertegenwoordiger BuZa ICBS	Nee
Ministeries België				
7	Kabinet van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie	Dhr. Mark Meersman	raadgever m.b.t. havens	Ja
8	Kabinet van Leefmilieu en Landbouw	Dhr. Chris Steenwegen	Kabinetschef	Ja
9	AWZ	Dhr. Strubbe (Dhr. F. Aerts)	Afdelingshoofd Maritieme Toegang	Nee
10		Dhr. J. van Hoof	Secretaris TSC	Ja
11		Dhr. R. Slabbink	Secretaris PC	Nee
12	AMINAL	Dhr. J.P. Heirman	Directeur Generaal	Nee
13	VMM	Dhr. Frank Van Sevenscoten	Administrateur Generaal	Ja
Provincies				
14	Provincie Zeeland	Dhr. L. Coppoolse	Gedeputeerde	Ja
15	Provincie Antwerpen	Mevr. De Graef	Bestendig Afgevaardigde Provincie Antwerpen	Nee
Gemeenten NL				
Gemeenten NL (2)				
16	Vlissingen,	Mevr. L.C. Poppe-de Looff	Wethouder	Nee
17	Terneuzen	Dhr. R.C.E. Barbe	Burgemeester	Ja
Gemeenten BE (3)				
18	Antwerpen	Dhr. Leo Delwaide	Schepen Haven	Nee
19	Gent	Dhr. Daniël Termont	Schepen van haven en economie	Ja
20	Beveren (Doel)	Dhr. Boudewijn Viegels	1ste schepen bevoegd voor linkeroever	Nee
Waterschappen				
21	Zeeuws Vlaanderen	Dhr. W.J. de Graaff	Dijkgraaf	Ja
22	Zeeuwse Eilanden	Dhr. W.A. Gosselaar	Dijkgraaf	Nee
23	Benedenshelde Bekken	Dhr. Leo Mevis	Bekkencoördinator	Nee
24	Oost Vlaamse Vereniging van Polders en Wateringen	Mevr. Gerda Verstuyft	Secretaris	Nee
Internationaal				
25	ICBS	Dhr. M. Bruijneel	uitvoerend secretaris	Nee
26	EU		EU verantwoordelijke voor het Schelde dossier	Nee
Commissies, Adviesorganen				
	PCS	Al aangegeven bij AWZ en Directie Zeeland		

	TSC	Al aangegeven bij AWZ en Rijkswaterstaat		
27	ProSes	Dhr. H. van Swan	Projectleider	Ja
28	BOWS	Mevr. T. Westerhof	Secretaris	Ja
29	RSD-ROBRANT	Dhr. P. Buskes	Secretaris	Ja
Bedrijven				
Havens				
30	Antwerpse Haven	Dhr. Blomme	Werkgroep economie LTV	Ja
31	Havenbedrijf Zeebrugge	Dhr. Patrick van Cauwenberghe		Ja
32	Havenbedrijf Gent	Mevr. K. Verslype	Werkgroep economie LTV	Ja
33	Zeeland Seaports	Dhr. H. Stevens	Werkgroep economie LTV	Ja
34	Regionale Loodsencorporatie Scheldemonden	Dhr. J.L. Schot	Werkgroep economie LTV	Ja
35	Hessenoordnatie	Dhr. J. Pellens	Adviseur Waarnemer	Nee
Maatschappelijke organisaties Natuur en Milieu				
36	Zeeuws landschap	Dhr. M. Hemminga (en anders R. Lambeck)	Directeur	Ja
37	Zeeuwse Milieufederatie	Dhr. Vincent Klap		Ja
38	Vogelbescherming NL	Dhr. Ralf Joossen		Ja
39	Natuurpunt (voorheen Vzw Natuurreservaten)	Dhr. Peter Symens		Ja
40	Bond Beter Leefmilieu	Dhr. Danny Jacobs		Ja
Havens en Scheepvaart				
41	AGHA	Dhr. Robert Restiau	Managing Director	Ja
Landbouw				
42	(Z)LTO, Kring Zeeland	Dhr. P. de Koeijer, Brouwershaven	Hoofdbestuur	Nee
436	Boerenbond	Mevr. Ingrid Rosseels	Contactpersoon	Nee
44	Actiegroep: de levende Schelde	Dhr. H. Evertsdijk	Voorzitter	Ja
Vissers				
45	ZEVIBEL	mr. H.J. van Geesbergen,	Secretaris	Ja
Recreanten				
46	BOD	Mevr. Rina Bout	coördinator BOD	Ja
Onderwijsinstellingen				
47	UIA	Dhr. P. Meire / Mevr. Sonja Brunel		Ja

Enquêteformulier

MOVE

Tweede evaluatierapport 2003

In opdracht van het programma MOVE RIKZ/Directie Zeeland

Het project **M**onitoring **V**erruiming Westerschelde (MOVE) is een project i.o.v. Rijkswaterstaat Directie Zeeland, dat wordt uitgevoerd door het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ).

Met deze enquête wil de projectgroep die verantwoordelijk is voor het opstellen van het tweede evaluatierapport een goed beeld krijgen van de informatiebehoefte die bestaat bij de actoren die betrokken zijn bij de ontwikkelingen in en rond de Westerschelde.

Bij voorbaat onze dank voor het invullen van de enquête. Het invullen van deze enquête zal ongeveer een half uur tijd in beslag nemen en zal ons in staat stellen het evaluatierapport beter af te stemmen op de informatiebehoefte. De resultaten worden alleen intern gebruikt. Als u het op prijs stelt om de enquête op basis van anonimiteit in te leveren dan wordt daar door ons rekening mee gehouden.

Ten behoeve van de voortgang van deze studie zouden wij de ingevulde enquêtes graag binnen twee weken ontvangen. Dat kan per e-mail op: ra@resource.nl of per post op het volgende adres:

Resource Analysis
t.a.v. Actorenanalyse MOVE
Postbus 2814
2601 CV Delft

Als u aanvullende informatie nodig heeft over deze enquête dan kunt met Klaas de Groot (Resource Analysis) contact opnemen; klaas.de.groot@resource.nl of telefonisch: 015-2191549. Informatie over het MOVE project kunt u vinden op de internetpagina van het Schelde Informatie Centrum (<http://www.scheldenet.nl/?url=/nl/scheldevaart/monitoring>).

A. Algemene informatie

Naam: _____
Organisatie: _____
Functie: _____
Tel.nr.: _____
E-mail adres _____

Type organisatie

- Overheid
- Belangengroep
- Private Sector
- Kennisinstituut
- Anders, nl.....

Heeft u eenvoudig toegang tot internet en e-mail:

- Ja, internet en e-mail   ja, maar alleen e-mail   nee
-

- 1 Op welke manier is uw organisatie betrokken bij het beleid en of beheer van de Westerschelde (meerdere antwoorden mogelijk)?
- Beleidsvoorbereiding; Op welke manier is uw organisatie bij de beleidsvoorbereiding betrokken
.....
  - Besluitvorming; Over welk planinstrumentarium beschikt uw organisatie
.....
  - Beheer van de Schelde; Welke beheerstaken heeft uw organisatie
.....
  - Vertegenwoordiger van de publieke opinie; Welke publieke opinie vertegenwoordigt uw organisatie en welke middelen heeft uw organisatie om het publieke te informeren
.....
  - Anders, namelijk
.....
- 2 Is uw organisatie bekend met het project betreffende de **Monitoring Verruiming** Westerschelde, of wel het MOVE project? Meer informatie over het MOVE project kunt u vinden in de bijlage.
- Ja
  - wel van gehoord
  - Nee

B. Informatiebehoefte

3 Bent u op de hoogte van het verschijnen van het tweede evaluatierapport van het MOVE project? Ja Nee

Indien u 'nee' geantwoord heeft ga dan naar vraag 5

4 Zo ja, verwacht u dat het tweede evaluatierapport van het MOVE project voor uw organisatie een toegevoegde waarde heeft? Ja Nee

5 Is uw organisatie geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project? Ja Nee

Indien u 'nee' geantwoord heeft ga dan naar vraag 5.3

5.1 Zo ja, vanuit welke discipline is uw organisatie geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project (meerdere antwoorden zijn mogelijk)?

- Ecologie Morfologie/fysica
- Waterkwaliteit/ troebelheid Nautische aspecten
- Anders, n.l.....

5.2 En vanuit welke gebruiksfuncties is uw organisatie geïnteresseerd in de resultaten van het MOVE project (meerdere antwoorden zijn mogelijk)?

- Scheepvaart Recreatie Veiligheid
- Natuur Visserij Landbouw
- Delfstoffen Anders, n.l.....

5.3 Welke mogelijke effecten verwacht u van de laatste verruiming van de vaargeul van de Westerschelde op:

- Ecologie/biologie
  - Positieve effecten ..... (Toelichting)
  - Negatieve effecten ..... (Toelichting)
- Morfologie/ fysica
  - Positieve effecten ..... (Toelichting)
  - Negatieve effecten ..... (Toelichting)
- Waterkwaliteit/ troebelheid
  - Positieve effecten ..... (Toelichting)
  - Negatieve effecten ..... (Toelichting)
- Anders
  - Positieve effecten ..... (Toelichting)
  - Negatieve effecten ..... (Toelichting)

- 5.4 Op welke termijn verwacht u dat de effecten van de laatste vaargeulverruiming (1997/1998) gesignaleerd kunnen worden?
- 2003 (als het tweede MOVE evaluatierapport uitkomt)
  - 2006 (als het MOVE eindrapport uitkomt)
  - 2021 (25 jaar na start MOVE project)
  - Anders, n.l.:.....

Indien u op vraag 2 en 3 'nee' hebt geantwoord, ga dan naar onderdeel C vraag 10

6. Bent u op de hoogte van de resultaten (conclusies en bevindingen) van het MOVE programma tot nu toe? Ja Nee

6.1 Zo nee, ga dan verder met vraag 10

Zo ja, wat zijn volgens u de belangrijkste resultaten? .....

.....

6.2 Op welke manier heeft u kennis genomen van deze resultaten?

- Eerder verschenen MOVE rapportages
- Landelijke of Regionale kranten
- Nieuwsbrieven
- Regionale televisie
- Vergaderingen
- Maatschappelijke discussiebijeenkomsten, inspraakbijeenkomsten
- anders, namelijk: .....

7 Indien u voorgaande MOVE rapporten heeft gelezen, wat is daarvan uw indruk?.....

.....

- 8 Zijn er onderwerpen die u verder uitgewerkt wilt zien in het tweede MOVE evaluatierapport en die u tot nu toe heeft gemist in de eerder verschenen MOVE rapporten? Ja Nee

8.1 Zo ja, welke onderwerpen?.....

.....

- 9 Voor het MOVE project is gekozen om hypothesen op te stellen voor mogelijke morfologische, chemische en biologische ontwikkelingen. Wat vindt u van deze benadering?
- goed
  - slecht
  - geen mening: niet goed, niet slecht

C. Beeldvorming

10 Verwacht u dat het tweede evaluatierapport (2003) mede bepalend zal zijn voor de meningsvorming van uw organisatie. Ja Nee

Misschien/weet niet

10.1 Zo ja, welke informatie verwacht u dat het tweede evaluatierapport zal geven die mede bepalend is voor de meningsvorming van uw organisatie?.....
.....
.....

10.2 Zo nee, kunt u redenen aangeven waarom u verwacht dat de gegevens van het tweede evaluatierapport geen / weinig invloed zal hebben op de meningsvorming binnen uw organisatie

- Niet de juiste onderzoeksvragen
- Niet de juiste onderzoeksmethoden
- Onderzoekperiode is niet lang genoeg
- De mate van onzekerheid van resultaten is te groot
- Anders, namelijk .....

10.3 Kunt u kort aangeven op wat voor een manier u denkt de door MOVE opgedane kennis te gaan gebruiken?

.....
.....
.....
.....
.....

D. (on)Zekerheden

11 Verwacht u dat in het tweede evaluatierapport van het MOVE project de effecten van de laatste verruiming met grote zekerheid zullen worden aangetoond?

Ecologie/biologie

waarschijnlijk gedeeltelijk onwaarschijnlijk geen idee

Morfologie/ Fysica

waarschijnlijk gedeeltelijk onwaarschijnlijk geen idee

Waterkwaliteit

waarschijnlijk gedeeltelijk onwaarschijnlijk geen idee

E. Presentatie

- 12 Welk detailniveau hoopt u aan te treffen in het tweede evaluatierapport van het MOVE project? (meerdere antwoorden zijn mogelijk)
- Alle basisgegevens en toegang tot meetreeksen
  - Interpretatie van de gegevens en presentatie van gemiddelden en trends
  - Beschrijving van kwalitatieve onzekerheden (en zo mogelijk kwantitatief)
  - Een analyse op hoofdlijnen en het doorvertalen van trends naar de gevolgen voor gebruiksfuncties
  - Anders, namelijk .....
- 13 Aan welk format van de rapportage geeft u de voorkeur (meerdere antwoorden zijn mogelijk)?
- Elektronische rapportage op het internet
  - Elektronische rapportage op CD-ROM
  - Elektronische rapportage in combinatie met de gedrukte rapportage
  - Gedrukte rapportage (zoals het eerste voortgangsrapport)
- 14 Op welke manier moet het rapport resultaten presenteren (meerdere antwoorden zijn mogelijk)
- Voornamelijk tekst
  - Voornamelijk in grafieken
  - Illustraties/strips/foto's
  - Anders, namelijk:.....
- 15 Hoe moet de rapportage er uit zien (meerdere antwoorden zijn mogelijk)?
- Als wetenschappelijke publicatie
  - Als publieksvriendelijke brochure
  - Anders, n.l.....
- 16 Welke schrijfstijl heeft uw voorkeur (meerdere antwoorden zijn mogelijk)?
- Zakelijk/wetenschappelijke schrijfstijl (bijvoorbeeld traditionele RIKZ /RWS rapportage)
  - Publieksvriendelijke krantenschrijfstijl (bijvoorbeeld zoals PZC/Volkskrant)
  - Populistische / populair wetenschappelijke schrijfstijl (bijvoorbeeld zoals het blad Natuur en Techniek/ National Geographic)
  - Anders, n.l.....

17 Heeft u nog andere opmerkingen / suggesties die volgens u van belang zijn voor het opstellen van het tweede evaluatierapport?.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Hartelijk bedankt voor uw medewerking!
U kunt dit formulier retourneren aan:
Resource Analysis, t.a.v. Klaas de Groot:
Klaas.de.groot@resource.nl